

Högskolan Dalarna
EKOS
SE 781 88 BORLÄNGE

ISSN 1650-1497
EKOS PUBLIKATION
2000: 1 RAPPORT

DEMOKRATI MEDBORGARDELTAGANDE OCH KÖN

En studie av ett ekologiskt utvecklingsprojekt i Falu- och Borlänge
kommuner

KARIN PERMAN

HÖGSKOLAN
Dalarna

Örebro universitet
Samhällsvetenskapliga institutionen
D-uppsats i statsvetenskap
Vt-2000

Högskolan Dalarna
Ekologi och Samhälle/EKOS

Demokrati, medborgardeltagande och kön

En studie av ett ekologiskt utvecklingsprojekt i Falu- och Borlänge kommuner

Författare: Karin Perman

Handledare: Agneta P Blom

Innehållsförteckning

<u>1. Bakgrund</u>	4
<u>2. Syfte och frågeställningar</u>	6
<u>3. Avgränsning</u>	7
<u>4. Metod</u>	8
<u>4.1 En kvalitativ fallstudie</u>	8
4.1.1 Intervjuer	8
4.1.2 Litteratur	10
4.1.3 Teoretisk utgångspunkt	10
<u>4.2 Metodkritik</u>	10
<u>5. Disposition</u>	11
<u>6. Demokrati, medborgardeltagande och medborgarintressen</u>	13
<u>6.1 Feministisk teori</u>	13
6.1.2 Makt	13
<u>6.2 Demokrati</u>	14
6.2.1 Demokratiteorier	15
<u>6.3 Medborgardeltagande</u>	17
<u>6.4 Medborgarintresse</u>	17
<u>6.5 Sammanfattning</u>	18
<u>6.6 Teoretisk fördjupning</u>	19
<u>7. Omställningsprojektets organisation och mål</u>	21
<u>7.1 Projektets ursprung och bakomliggande organisation</u>	21
<u>7.2 Projektbeskrivning</u>	22
Jakobsgårdarna	23
Britsarvet/Bojsenburg	24
<u>8. Omställningsprojektets faktiska utseende</u>	25
<u>8.1 Projektet på gräsrotsnivå</u>	25
Jakobsgårdarna i Borlänge	25
Britsarvet/Bojsenburg i Falun	26
<u>8.2 Projektets organisation och maktrelationer mellan olika grupper</u>	27
<u>8.3 Medborgardeltagande</u>	29
Syftet med medborgarkontakter	29
<u>8.4 Aktuella medborgarkontakter</u>	29
Agenda 21 som motor	29
Sociala problem och tidsbrist	31
<u>9. Analys</u>	33
<u>9.1 Vilka aktörer är involverade och vilken roll spelar de i omställningsprojektet? Vad har kvinnorna aktiva i bostadsområdet för roll?</u>	33

<u>9.2 Vad var syftet med medborgardeltagandet och hur ska det uppnås?</u>	<u>35</u>
<u>Finns ett könsperspektiv i projektarbetet?</u>	<u>37</u>
<u>9.3 Har de boende faktiska möjligheter att påverka beslut angående sin närmiljö?</u>	<u>37</u>
<u>Finns det skillnader i kvinnors och mäns möjligheter att påverka?</u>	<u>38</u>
<u>10. Slutdiskussion</u>	<u>40</u>
<u>11. Källförteckning</u>	<u>41</u>

Bilaga 1

Bilaga 2

1. Bakgrund

Sedan 1970-talet har det förts diskussioner om vikten av medborgerligt deltagande i politiska beslutsprocesser och medborgardeltagandets betydelse i en utveckling av demokratiskt starka samhällssystem (SOU 1996:162, s. 38ff). Jan Olsson och Stig Montin menar att perioden mellan 1980- och slutet av 1990- talet kan tituleras ”demokrati som experiment”.

Demokratiförsöken bestod av olika former av förändringar inom den politiska organisationen.

Tydligt i detta förändringsarbete var en förskjutning från centralstyrning till styrning på lokal nivå, samt att kontakten mellan politiker (och politiken), och medborgarna ställdes i centrum. Som Olsson och Montin skriver att ”Demokrati som experiment i en snävare mening innebär en fokusering på medborgarrelationen” (Olsson & Montin 1999, s. 6). Olsson och Montin ger olika exempel på demokratiexperiment, vilka utspelas på skilda politiska nivåer. För att försöka stärka kontakten mellan politiker och medborgare har det på lokal nivå exempelvis experimenterats med förändringar av utskott och olika arbetsformer i fullmäktigeförsamlingar (Olsson & Montin 1999, s.8). Förutom försök med inriktning på ett ökat deltagande och förändringar av traditionella politiska system, har fokus under 1990-talet även riktats mot det civila samhället och den frivilliga sektorn, vilka båda har setts som alternativa politiska verksamheter. Den frivilliga sektorn anses kunna vara en resurs i arbetet med att skapa ett starkare demokratiskt samhälle, men även i skapandet av välfärd (Amnå 1995, s.11-13).

Utvecklingen under 1980- och 1990-talen har inte bara handlat om att på olika sätt stärka demokratin, utan många kommuner har arbetat med förändringar nära kopplade till ekonomiska frågeställningar. Uppfattningen att den svenska offentliga sektorn var för stor och kostsam bredde ut sig, liksom uppfattningen att politiken var alltför inriktad mot detaljstyrning. Lösningen på de ekonomiska problemen var att krympa den offentliga sektorn, samtidigt som kraven på kostnadseffektivitet ökade (Montin 1997, s.40ff). Detta medförde att den offentliga sektorn mer och mer började följa den privata marknadens syn på lönsamhet. Politiken och politikerna riktades också in mot övergripande lösningar, det vill säga målstyrning, vilket innebar att politikerna koncentrerade sig på övergripande frågor medan beslut på detaljnivå överläts till tjänstemän och medborgare (Montin 1997, s.40ff). Beställar – utförarmodellen, som introducerades under 1980-talet, är exempel på en ekonomiskt förklarad förändring av den kommunalpolitiska organisationen och den offentliga sektorn (Montin 1993, s.5f). Under 1990-talet har dock arbeten aktualiserats inom kommuner inriktade mot att stärka demokratin och förbättra medborgarrelationerna, utan ekonomisk baktanke.

Exempel på alternativa demokratiformer (där ofta till exempel den frivilliga sektorn finns representerad) som vuxit fram under denna tidsperiod är lokala utvecklingsprojekt som exempelvis byalag och brukardemokrati. Dessa lokala utvecklingsprojekt kan sägas vara ett resultat av att politiska partier förlorat förmågan att locka människor till att bli politiskt aktiva. Utvecklingsprojekten kan vara initierade och organiserade dels underifrån av medborgargrupper och dels av kommunledningarna (Montin 1997,s.45).

Många kvinnor lockas till politiskt engagemang i alternativa demokratiformer. I rapporten Vem bestämmer, om medborgarinflytande och kommunalplanering visar resultaten att de som ofta tar initiativ till lokala utvecklingsprojekt är kvinnor. Det förklarades med att det många gånger är vardagsfrågor som behandlas och kvinnornas starka fäste i vardagslivet gör det lättare för kvinnor än för män att se när problem uppstår (Boverket 1998, s.108). Den formella politiken har dock i många år dominerats av manliga aktörer. Betydelsen av en jämn könsfördelning vid politiska beslut och engagemang i intresseorganisationer har trots allt

betonats under lång tid. En motivering som getts är att kvinnorna utgör mer än hälften av Sveriges befolkning och för att kunna definiera samhället som demokratiskt styrt behöver de samma möjligheter som män att på olika sätt påverka samhällsutvecklingen (SOU 1987:19, s.15f). Kvinnorna har likväl under en lång tid varit, och kan även idag vara, färre till antalet än män i det formella politiska arbetet. Resultatet av den manliga dominansen har blivit att det politiska systemet formats av män för män, vilket kvinnorna som befunnit sig det politiska arbetet varit tvungna att anpassa sig till (Hedlund 1996,s.17,31f).

Kvinnoforskare (ex Carol Pateman 1989) har kritiserat de traditionellt accepterade demokratiteorierna på grund av att många av dem saknar en diskussion om sambandet mellan den stora demokratin (offentliga frågor) och den lilla (frågor nära kopplade till hemmets närmiljö och familjen). Den utveckling som finns, med bland annat alternativa demokratiformer, tyder på att de frågor som tillhör den så kallade lilla demokratin mer och mer uppmärksammas och att medborgarna engagerar sig i dessa frågor. Kvinnoforskaren Birte Siim menar att resultatet av denna förändring är att både mannen och kvinnan i större utsträckning än tidigare deltar som samhällsmedborgare verksamma i det offentliga livet (Siim 1999,s.92f).

Ett aktuellt politiskt område där kvinnornas roll samt frågor rörande den lilla demokratin uppmärksammas, är arbetet för ett ekologiskt hållbart samhälle. Idag pågår inom ramen för FN:s handlingsplan Agenda 21 ett arbete med att utveckla samhället i en ekologiskt hållbar riktning. Den lokala Agenda 21- verksamheten är förlagd till Sveriges kommuner och har till syfte att arbeta för en integrering av miljöarbetet i en kommuns olika verksamhetsområden, samt att ta tillvara medborgarnas engagemang och intresse i arbetet med miljöfrågor (Pinel 1996, s.1ff). Några viktiga stolpar i Agenda 21 arbetet är att:

- ”Agenda 21-arbetet är en långsiktig process
- Miljö, social och ekonomisk utveckling hör ihop
- Stark betoning på nerifrån till uppifrån perspektiv
- Demokratisk förankring, medverkan och delaktighet
- Alla har ansvar” (www.environ.se).

Det övergripande arbetet är inriktat mot en demokratisk förankring, medverkan och delaktighet (som nämns ovan). Till detta finns ett speciellt mål att kvinnors medverkan i arbetet med utvecklingsfrågor och skapandet av ett hållbart samhälle ska underlättas (*Agenda 21 – en sammanfattning* 1993, s.21).

Inga Michaelis rapport *Bland Eldsjälar och gränsgångare* behandlar frågor rörande Agenda 21:s arbete. Ett arbete vilket, enligt Michaeli, kan förstås genom en fokusering av ”mötet mellan (...) sociala nätverk och kommunal administration (s.4).” Hon fann att det kunde uppstå könskonflikter i ett arbete där den ideella verksamheten skulle uppmuntras. Michaeli märkte att ”Männen förhandlar i hopp om att kunna påverka den institutionella strukturen” (Micheli 2000 s.100f). En vanlig kvinnlig strategi var istället att ”genom att hela tiden omforma sina lösningar med hänsyn till rådande förhållanden” kunde de kontrollera sitt arbete (Ibid, s.101f, 90f). Viktigt var även enligt Michaeli att de kommunala tjänstemän som jobbar i det praktiska miljöarbetet får ett handlingsutrymme. Hon skriver att projektet ”förutsätter och ger upphov till sociala nätverk som representerar ett socialt kapital. Dessa sociala kapital är kanske de viktigaste resultaten av projekten (..)” (Ibid, s.104, 82).

I Falu- och Borlänge kommuner arbetas det på olika sätt med att få en samhällsutveckling som följer Agenda 21:s anda och har en hållbar ekologisk inriktning. År 1999 startade NaturResursCentrum Dalarna¹ (NRC) och de två kommunernas Agenda 21-kontor projektet *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Bojsenburg/Britsarvet*. Det är ett projekt som syftar till att åstadkomma en utveckling mot ett ekologiskt hållbart boende och levnadssätt i bostadsområdena Jakobsgårdarna i Borlänge, samt Bojsenburg och Britsarvet i Falun. Ett ytterligare syfte är att få de boende engagerade i omställningsarbetet och genom det skapa förutsättningar för en lokalt förankrad utveckling av demokratin. Inriktningen av projektet är att arbeta med den befintliga bebyggelsen och på olika sätt utnyttja de befintliga förutsättningarna för att anpassa boendet till ett hållbart samhälle. I projektbeskrivningen står att "(...) ett bärkraftigt boende är omöjligt med mindre än att de boende har ett mycket stort inflytande över sin tillvaro och hur den utvecklar sig" (Projekt 3006, s.1).

2. Syfte och frågeställningar

Olof Petersson (mfl) skriver att "Tre ingredienser är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle. Demokratin behöver goda institutioner, goda ledare och goda medborgare" (Petersson mfl 1998. s.9).

Inom projektet *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg* arbetas det med att, genom ett miljöarbete, möjliggöra ett bredare demokratiskt utrymme för medborgare i kommunen. Att underlätta för, för att använda Petterssons ord, de goda medborgarna att agera. Det som intresserar mig är de olika aktörernas del i (och utrymme att agera i) ett projekt som är inriktat mot ett ekologiskt omställningsarbete och där medborgardeltagandet är av stor betydelse. Aktörerna i detta fall är de som initierat projektet och de som arbetar praktiskt inom projektet

Det finns idag olika demokratiexperiment runt om i Sveriges kommuner. Det har även med FN:s Agenda 21 vuxit fram krav på ekologisk hållbar utveckling. I dessa två utvecklings - inriktningar är individen, medborgaren, en viktig aktör och en starkt demokrati ett viktigt mål. Mot bakgrund av dessa förändringar är det intressant att studera medborgarnas roll i omställningsprojektet i Falun och Borlänge som innefattar ett medborgar- och demokratifokus.

Samtidigt finns studier gjorda som visar att kvinnor vill ha en "mellannivå", som kan utgöra ett förbindelseelement mellan det privata och samhället (Boverket 1996:4, s.103). Den länken kan vara de nya formerna av politiska organisationer som skapats i och med lokala utvecklingsarbeten. Då det är en tid av politisk organisationsförändring är det speciellt intressant att studera kvinnors politiska deltagande i och med deras, historiskt, inte alltid självklara närvaro på de formella politiska arenorna.

Syftet med denna uppsats är att studera ett urbant utvecklingsprojekt som har till avsikt att öka medborgarnas möjlighet till inflytande över sin närmiljö, samt analysera medborgarnas roll i projektet och medborgardeltagandets demokratiska förankring. Arbetet med det ekologiska

¹ NaturResursCentrum Dalarnas (NRC) är en ekonomisk förening med Falun- och Borlänge kommuner samt Landstinget Dalarna som medlemmar. Syftet med NRC:s verksamhet är att vara ett kunskapscentrum, med uppgift att stödja och stimulera arbetet för ett ekologiskt hållbart samhälle. Projektet Ekologiskomställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg ingår i NRC:s så kallade Urban Pilot Projects (UPP projekt). UPP är ett EU program vars inriktning är ett arbete med stadsregioner med miljö- och/eller socioekonomiska problem. UPP är finansierat med hjälp av EU medel (www.nrc.se/urban_pilot.html).

omställningsprojektet och inriktningen mot medborgardeltagandet studeras ur ett könsperspektiv².

Detta görs utifrån följande frågeställningar³:

- Vilka aktörer är involverade och vilken roll spelar de i projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg? Vilken roll har kvinnorna engagerade i projektet?
- Vad är målet med medborgardeltagandet i projektarbetet och hur ska det uppnås? Finns det ett könsperspektiv i projektarbetet?
- Ges medborgarna i projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg faktiska möjligheter att påverka beslut angående sin närmiljö? Finns det skillnader i kvinnors och mäns möjligheter att påverka?

3. Avgränsning

Denna studie har gjorts vid Ekologi och Samhälle (EKOS), Högskolan Dalarna. Syftet med uppsatsen är inte att presentera en granskning av ett genomfört projekt, utan när denna studie görs är projektet fortfarande igång. Målsättningen med studien är att se hur arbetet inom projekten har utvecklats sedan projektstarten januari år 1999. De delprojekt som presenteras och diskuteras i studien är de som pågår, eller har pågått och av någon anledning är avslutade. Delprojekt som diskuteras och planeras inför framtiden har inte använts i denna studie.

Britsarvet och Bojsenburg är två bostadsområden i Falun. I samband med starten av det ekologiska omställningsprojektet valdes Bojsenburg och delar av Britsarvet, att utgöra ett geografiskt begränsat studieområde (Den geografiska avgränsningen presenteras i bilaga 1). I projektbeskrivningen, 1998-10-07, står att de två geografiska områdena, med olika grupper av boende och boendeformer, har valts för att komplettera varandra. Vidare har de två projekten utarbetats tillsammans, och det fanns ett samarbete mellan de båda bostadsprojektens aktörer när projektet utformades, liksom det fanns ett samarbete mellan olika personer inom projektet efter det att arbetet startat. De två projekten behandlas även som två enskilda projekt. Det finns exempelvis en projektbeskrivning för Jakobsgårdarna och en för Britsarvet/Bojsenburg. Jag har valt att presentera och analysera de båda projektområdena, utifrån att de två bostadsområdena kompletterar varandra i arbetet med det ekologiska omställningsprojektet. När jag i den löpande texten syftar till de båda projekten har jag valt att hänvisa till *projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg*. Om däremot bara ett av bostadsprojekten avses specificeras vilket av de två.

² Liksom Maud Eduards menar jag med könsperspektiv: ”analogt med klassperspektiv, att det finns en motsättning mellan könen som måste problematiseras och att den underordnade partens villkor står i fokus (där av beteckningen kvinnoforskning)” (1991, s.207).

³ Dessa frågeställningar kopplas till teoretiska diskussioner och ges en teoretisk fördjupning under rubriken Demokrati, medborgardeltagande och medborgarintressen (kapitel 6, s.19f).

4. Metod

Jag har använt deskriptiv, kvalitativ metod för att studera det ekologiska omställningsprojektet i Falun och Borlänge. Den teoretiska utgångspunkten jag använt mig av är samhällsvetenskaplig forskning som behandlar medborgerligt deltagande i samhällsutvecklingen och demokratiska aspekter i samband med detta.

4.1 En kvalitativ fallstudie

Genom att utföra en fallstudie med en kvalitativ ansats är studien inriktad mot beskrivning och förståelse. Forskningens syfte är att studera *processer* (beskriva vad som sker) och *innebörd* (vad detta skeende har för betydelse för människors verklighetsuppfattning), vilket leder till *förståelse* av specifika skeendens och upplevelsers innebörd. En inriktning mot beskrivning och förklaring benämns ofta som *deskriptiv* (Merriam 1994, s. 22ff). Fallstudier har ofta en kombination av en redogörelse och tolkning, eller av en redogörelse och värdering (Ibid, s.43).

Den kvalitativa undersökningsmetoden utmärks bland annat av;

- ett fåtal undersökningsenheter som studeras på ”djupet”,
- närhet till det observerade genom att informationsinsamlingen sker nära det som studeras,
- det som ofta studeras är strukturer och sammanhang (Holme/Solvang 1991, s.86f).

Fördelarna med att använda en fallstudie och kvalitativ metod är tillgången på direkt och påtaglig information som införskaffas i direkt kontakt med verkligheten. Vidare kan denna metod ge en riklig tillgång på information, och med ett mycket varierat innehåll. En kvalitativ metod ger möjlighet att studera människor och ger en förståelse för människors beteende i relation till den omgivande samhällsliga miljön (Merriam 1994, s.46).

4.1.1 Intervjuer

Den huvudsakliga delen av empirin utgörs av kvalitativa uppgifter, vilka är införskaffade genom enskilda intervjuer och behandlar medborgarnas möjlighet till inflytande över projektets innehåll, projektets utformning och medborgardeltagandets demokratiska förankring. För att studera hur intervjufrågorna mottogs, vilka svar som gavs, samt tidsåtgången gjorde jag en provintervju med en kommunalt anställd tjänsteman. Av denna intervju framgick att det var nödvändigt med kvalitativa intervjuer för att få fram tillräckligt med information för att uppfylla studiens syfte.

Jag intervjuade nyckelpersoner inom projektet och genom dem, utifrån den så kallade snöbollsmetoden, fann jag andra intressanta personer att intervju. Snöbollsmetoden innebär att de personer jag intervjuar efterhand föreslår andra som jag kan intervju (jfr Carlsson 1993, s.76). Detta är ett sätt att öka informationsinnehållet och minska risker som till exempel att undersökningen i slutänden inte motsvarar syftet (se om metoder att öka informationsinnehållet Holme/Solvang 1991, s.114). Nyckelpersonerna som intervjuades var representanter från olika grupper, aktiva i arbetet med projektet Ekologisk omställning av Jakobsårdarna och Britsarvet/Bojsenburg. Med ett riktat urval fick jag tillgång till de personer som på något sätt varit direkt involverade i, och hade kunskap om, de ekologiska omställningsprojekten som pågår i Borlänge och Falun. Eftersom endast ett fåtal intervjuer

gjordes var det viktigt att var och en av de intervjuade personerna kunde tillföra studien något. Samtliga tillfrågade personer ställde upp på att bli intervjuade.

Intervjudeltagandet var anonymt. I detta arbete anges därför inga namn eller andra uppgifter som kan härledas till någon av de intervjuade personerna. De intervjuade personerna delades in i någon av grupperna *politiker*, *tjänstemän* respektive *aktiva i bostadsområdet*. Inom gruppen *politiker* finns kommunpolitiker som på ett eller annat sätt varit inblandade i arbetet med projektet. *Tjänstemännen* är dock en gruppbeteckning som inkluderar kommunala tjänstemän och representanter från NaturResursCentrum (NRC) och de olika organisationer som finns representerade i NRC:s projektråd⁴, vilka var engagerade i det ekologiska omställningsarbetet. Gruppen *aktiva i bostadsområdena* innefattar boende, liksom representanter för olika former av ideella och andra redan etablerade verksamheter inom områdena (vilka dessa är presenteras på s.25f).

Intervjuerna gjordes, i huvudsak under oktober och november år 1999, med sex tjänstemän, sju personer aktiva i bostadsområdena Jakobsgårdarna och Bojsenburg/Britsarvet, samt tre politiker. Jag sökte ytterligare en politiker men fick inte kontakt med honom. Det fanns ingen person, som jag då uppfattade som "likvärdig", därför söktes ingen ersättare. Av de sex intervjuade tjänstemännen var tre kvinnor och tre män, av politikerna var två män och en kvinna, samt av de sju aktiva i bostadsområdet var fyra män och tre kvinnor. Intervjuerna ägde vanligtvis rum i politikernas och tjänstemännens tjänsterum eller ett tillgängligt gruppum. Med de personer som är involverade i det praktiska arbetet i bostadsområdena skedde intervjuerna vanligtvis i någon lokal som fanns tillgänglig inom bostadsområdena. Varje intervju tog mellan en, och en och en halv timma. Svaren bandades för att sedan renskrivas och sammanställas. En intervju bandades inte på grund av att bandspelaren gått sönder, men anteckningar gjordes och renskrevs direkt efter intervjun.

De enskilda djupintervjuerna hade karaktär av vardagliga samtal och kan även beskrivas som tematiskt strukturerade djupintervjuer med öppna frågor (Jacobsen 1993, s.19). På samma gång som denna intervjuform ger de intervjuade möjlighet att tala om förhållanden som känns angelägna för dem, kan jag försäkra mig om att bestämda ämnesområden blir behandlade i varje intervju (jfr Holme/Solvang 1991, s.111). Jag använde mig av en intervjuguide istället för att följa standardiserade frågeformulär (se bilaga 2). Hur frågorna ställdes varierade mellan varje intervjutillfälle. Frågorna anpassades efter det svar som gavs på frågan före. Ett område var bakgrundsinformation bland annat i form av frågor om personens roll i projektet, vidare ställdes frågor om åsikter om det ekologiska omställningsprojektet samt betydelsen av medborgardeltagandet.

Jag använder mig av projektbeskrivningarna och intervjuer med tjänstemän som initierade och praktiskt har arbetat med projektet, för att försöka få en bild av och kunna analysera medborgarnas roll. De intervjuer som jag har gjort med de boende och andra aktörer i bostadsområdena gav mig en möjlighet att få en mer enhetlig bild av projektet och medborgardeltagandet. Samtidigt gav det möjlighet att kontrollera och få kompletterande uppgifter till det som tjänstemän och politiker sagt.

⁴ Projektrådets representanter kommer från miljökontoret i Falun och Agenda 21 i Borlänge, Högskolan Dalarna, stiftelsen Dalarnas forskningsråd, SSAB, STORA, Vägverket, Borlänge Energi, Hemköpskedjan, Landstingsfastigheter.

4.1.2 Litteratur

Den teoretiska och empiriska sekundärlitteratur jag använt är främst statsvetenskapligt material gällande begreppen demokrati, medborgardeltagande och medborgarintresse. Jag har valt att lägga ett könsperspektiv på denna studie, vilket medför att även feministisk forskning, gjord under de senaste 20 åren, inbegrips.

Primärkällor är i huvudsak underlag till projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg. Dessa projektbeskrivningar är NaturResursCentrums (projektrådets) handlingar. När jag började med denna studie, i september år 1999, hade det skrivits tre projektbeskrivningar för varje bostadsområde och en gemensam beskrivning⁵. Jag hade inte tillgång till alla dessa projektbeskrivningar, men i versionen från 1999-04-11 fanns dock ett kompletterande avsnitt kallat ”Bakgrund”, vilket saknades i de andra (enligt intervjuuppgift). Detta är skrivet för att som en av de intervjuade uttryckte det ”placera projekten i ett sammanhang”. I bakgrundsavsnittet finns det uppgifter om medborgardeltagande och demokrati, jag valde därför att utgå från denna projektbeskrivning.

4.1.3 Teoretisk utgångspunkt

Inom samhällsvetenskapliga feministiska teorier betonas vikten av kvinnligt deltagande och studier av strukturer som hindrar kvinnors deltagande i olika samhällsinstanser och utvecklingsskeden presenteras. Jag baserar den teoretiska diskussionen utifrån definitioner av begreppen samt teorier om demokrati, medborgardeltagande och medborgarintresse. Begreppen diskuteras utifrån ett könsperspektiv. Könsperspektivet har sin utgångspunkt i den ojämna fördelningen av makt mellan könen som grupp och att denna ojämna fördelning är ett väsentlig fundament för den samhälleliga utformningen (Holmberg/Lindholm 1991, s.211).

Med begreppet genus och socialt kön har kvinnoforskare önskat skapa ett verktyg för att lättare operationalisera den socialt konstruerade relationen mellan könen. Diskussioner förs om innebörden av dessa begrepp. Yvonne Hirdman anser exempelvis att genusbegreppets definition innefattar både det sociala könet och det biologiska könet, vilka är beroende av de kulturella och sociala förhållandena (Hirdman 1988, s.50f). I denna studie används begreppet kön, med innebörden socialt kön (eng. gender) vilket anger att de ekonomiska, sociala och politiska skillnader som finns mellan könen baseras på det sociala könet (jfr Hernes1982, s.37). Begreppen feministisk forskning och kvinnoforskning använder jag synonymt.

4.2 Metodkritik

I metodpresentationer förekommer begreppen validitet och reliabilitet. Att granska validiteten innebär att studera det som verkligen ska mätas mäts, medan reliabilitet säkerställer mätningarnas tillförlitlighet (Merriam 1994, s.174ff). Reliabilitet kopplas samman med möjligheter att kunna säkerställa resultat, genom att upprepa en studie inom samma område och med samma tillvägagångssätt. Kvalitativ forskning är inriktad mot att beskriva och förstå verkligheten utifrån personers upplevelser, vilket ofta medför svårigheter att upprepa studier och uppnå samma resultat som i tidigare gjorda studier (Ibid, s.180f). I denna studie har jag, för att säkra reliabiliteten, försökt att så utförligt som möjligt beskriva tillvägagångssättet för denna uppsats.

⁵ Den gemensamma projektbeskrivningen är daterad till 1998-10-07. Två av de tre projektbeskrivningarna som är beskriver bostadsprojekten var för sig är daterade till 1998-08-27, och 1999-04-11, den tredje saknar datum, men är enligt en av de intervjuade tjänstemännen skriven ”mellan de andra två projektbeskrivningarna”.

Avseende kvalitativa studier fästs uppmärksamhet ofta på vilka som intervjuats, antalet intervjuade och kategoriseringen av intervjuerna. Syftet är att visa på objektivitet från forskarens sida. Några viktiga faktorer för den kvalitativa studiens karaktär är intervjuernas kvalitet, intervjuarens uppfattningsförmåga (Eneroth 1989, s.68f) samt även intervjupersonens insikter, öppenhet och hederlighet.

Det finns ett flertal faktorer som kan ha en negativ påverkan på validiteten när det gäller denna uppsats. Objektiviteten och validiteten av de intervjuades svar kan ifrågasättas, valet av de personer som intervjuas, frågorna som ställs samt intervjuarens påverkan (jfr Holme/Solvang 1991, s.113ff). Eftersom snöbollsmetoden har använts för att få ett urval av involverade personer har jag haft begränsade möjligheter att påverka vilken kategori av människor som blev intervjuade. Jag ser inte detta som ett problem i och med att jag har utgått från några nyckelpersoner inom projektet och dessa nyckelpersoner i sin tur talade om vilka ytterligare aktörer som fanns med i projektarbetet. Av de 18 intervjuade var fem nyckelpersoner, varav tre var kvinnor och två var män. Med utgångspunkten med flera nyckelpersoner såg jag möjligheten att få en relativt skiftande grupp av informanter som på olika sätt var involverade i projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg. Samtidigt som denna urvalsmetod ger mig möjlighet att få tillgång till och kunna arbeta med informanter som är väl insatta i projektet.

Jag önskar presentera människors egna upplevelser, och syftet med intervjuerna är att tillföra uppgifter som inte är tillgängliga på annat sätt. En enkätstudie, som kunde ha varit ett alternativ, anser inte jag ger utrymme för de personer som är involverade i de ekologiska omställningsprojektet att utveckla sina synpunkter. Vidare har jag svårt att se att enkäten, med sin formella karaktär, skulle få dem till att delge mig sina upplevelser då det emellanåt är känsliga frågor som behandlas. Djupintervjuer gav mig möjlighet till en direkt kontakt och primär information som jag under intervjuens gång själv kunde styra beroende på vad den intervjuade berättade och hur hon reagerade på frågorna. Med styra avses då inte att personen bli utsatt för påverkan i form av ledande frågor för att styra svaren, utan mer en möjlighet att tolka information som förmedlas genom kroppsspråket och eventuellt anpassa frågorna efter detta, samt be informanterna förtydliga sina redogörelser.

Jag har inte för avsikt att presentera generaliserbar information. Att utföra en fallstudie samt intervju ett fåtal personer ger inte underlag till det. Målet med denna studie är istället att visa på hur ett lokalt förankrat demokratiprojekt kan se ut och vilken roll medborgardeltagandet ges. Det kan dock inte uteslutas att mina resultat kan sättas i ett större perspektiv och förhoppningsvis kan resultaten ge lite perspektiv på liknande projekt och leda dem framåt.

5. Disposition

Uppsatsen inleds med ett teoriavsnitt där begreppen demokrati, medborgardeltagande och medborgarintressen presenteras. Jag börjar dock med att beskriva vad feministisk teori innebär och fortsätter sedan att, i samband med en presentation av hur de ovan nämnda begreppens kan definieras, presentera hur olika kvinnoforskare ser på teorier och begreppsförklaringar kopplade till dem. Det teoretiska avsnittet utmynnar i ett flertal frågeställningar, vilka är kopplade till studiens syfte och frågeställningar avseende projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg.

Detta följs av en beskrivning av det ekologiska omställningsprojektet. I denna del finns tre delavsnitt, av vilka den första är en beskrivning av projektets uppkomst och organisationen

bakom projektet. Den andra delen består av en kort resumé av projektbeskrivningen för det ekologiska omställningsprojektet. Avslutningsvis presenteras hur projektet har utvecklats, med fokus på kontakten mellan politikerna och tjänstemännen och deras medborgarkontakter, samt dessa aktörers syn på och upplevelser av projektet och vilka möjligheter till medborgarinflytande som finns.

Avslutningsvis analyseras ur ett könsperspektiv Falun- och Borlänge kommuners utvecklingsprojekt, utifrån begreppen medborgardeltagande, demokrati och medborgarintressen, och vilka möjligheter som ges till medborgarna, i det här fallet de boende, att delta i reformarbetet av sin närmiljö.

6. Demokrati, medborgardeltagande och medborgarintressen

I detta kapitel kommer begreppen demokrati, medborgardeltagande, och medborgarintresse att diskuteras och sättas i ett könsperspektiv. Inledningsvis ges en kort presentation av feministisk teori, och betydelsen av begreppet makt. Jag har valt att ge en kortfattad orientering av hur begreppet makt kan definieras och dess koppling till feministisk teori. Detta eftersom grunden i feministisk teori utgår från ojämna maktförhållanden mellan könen, liksom begreppen demokrati och medborgardeltagande ofta diskuteras utifrån ett maktperspektiv. Kapitlet avslutas med en kort summering och en teoretisk fördjupning av denna uppsats frågeställningar (presenterade på s.18ff).

6.1 Feministisk teori

Den samhällsvetenskapliga kvinnoforskningens avsikt är att problematisera kvinnors levnadsförhållanden i relation till männens, och att problematisera könsförhållanden, samt studera hur detta könsförhållande påverkas av och inverkar på andra samhällsförhållanden (Eduards 1991, s.207). Många kvinnoforskare anser att kvinnors sociala ställning är utmärkande, och lika tydlig som exempelvis gruppindelningarna klass och etnicitet. Detta gör det möjligt att urskilja män och kvinnor som två separata sociala grupper, trots att det inom de båda grupperna finns olikheter (Oskarson & Wängnerud 1995, s.19).

I statsvetenskaplig litteratur behandlas ofta olika gruppers möjligheter till inflytande och makt. Feministisk teori kan definieras som en teori om mäns makt och kontroll över kvinnor. Mellan de manliga och kvinnliga grupperna råder intressekonflikter och en obalanserad maktfördelning (Bergqvist 1994, s.12ff).

”Den övergripande gemensamma referensramen för denna feministiska forskning (...) är att den ser kön och maktförhållanden mellan kvinnor och män som en avgörande samhällelig organisationsprincip, ibland t o m den avgörande organisationsprincipen. För att kunna förstå och förklara den sociala verkligheten är det, enligt feministisk teori, av central betydelse att se vad kön och social ojämlikhet som grundas på kön innebär för såväl övergripande samhällsstrukturer för de enskilda människornas handlande” (Holmberg & Lindholm 1991, s.211).

6.1.2 Makt

Inom feminismen finns ett flertal teorier om och definitioner av makt. Feminismen är emellertid enad kring följande grundteser gällande könsmakt:

- ”makten bygger på en organiserad solidaritet mellan män
- makt är ett relations- inte ett egenskapsbegrepp
- maktrelationen är en social konstruktion, inte biologiskt motiverad
- den underordnades uppfattning om maktproblematiken måste prioriteras” (Eduards 1991, s. 210).

Feminismen har bland annat påverkats av Steven Lukes statsvetenskapliga teori om maktens tre dimensioner (Ibid, s.210). Grunden i denna maktteori är möjligheten att påverka. Teorin om maktens tre dimensioner kan ses som en komplettering och en utveckling av maktens första dimension, vilken i huvudsak grundas på Robert Dahls maktteori. ”A har makt över B i

den mån han kan få B att göra något som B annars inte skulle göra” (Dahl 1957, s.202f i Gaventa 1987, s.29), samt den andra ansatsen, grundad på Peter Bachrachs och Morton S. Baratzs så kallade maktens andra ansikte (Gaventa 1987, s.28ff).

Grundstommen i den första dimensionen är främst individernas möjlighet att delta i det politiska arbetet. Människor antas aktivt delta i frågor som engagerar och intresserar dem. De antas även föra fram sina åsikter på beslutsfattande nivåer i ett samhälle, vilka är tillgängliga för alla grupper och individer som önskar delta. Detta ger dem makt att påverka. De grupper/individer som inte deltar aktivt antas samtycka. Det handlar om synliga intressekonflikter. I den andra dimensionen ses makt inte bara tillhöra de som deltar i olika beslutsprocesser utan, makt innebär även att man har möjlighet att förhindra frågor att behandlas (och personer att agera). Något som alltså betonas, är den maktutövning som åtföljs av att bestämma vilka frågor som ska tas upp på agendan och behandlas. Genom en sådan maktutövning kan intressekonflikter döljas (Lukes 1974 s 11ff; SOU 1990:44,s.17ff).

Även i maktens tredje dimension uppmärksammas intressekonflikter och makten att styra valet av frågeställningar. Här betonas dock den dolda konflikten mellan de med tillgång till makt och de ”utestängda”. Den öppna konflikten kan på olika sätt ha avstyrts, varför det är viktigt att observera den latenta intressekonflikten mellan parter. En maktanalys bör även uppmärksamma hur tänkbara frågor hålls utanför politiken (Lukes 1974, s. 24f; SOU 1990:44,s.17ff).

Maud Eduards sammanfattar hur makt bör betraktas i ett samhällsvetenskapligt könsperspektiv ”som en relation mellan människor, vars väsen i första hand måste definieras ur den underordnade partens, i det här fallet kvinnornas, perspektiv och som upprätthålles såväl med tvång som med andra medel” (Eduards 1991, s.211)

Varken den ojämna maktfördelningen eller intressekonflikterna mellan män och kvinnor är grundat på ett samhällssystem, som oundvikligt kräver detta, utan är något som utövas under vissa förhållanden och kan förändras (Bergqvist 1994, s.12ff). I början av 1900-talet när kvinnor verkade för allmän rösträtt ansågs införandet av kvinnors rösträtt utgöra en bekräftelse av kvinnan som oberoende av mannen och fri som individ. Som Maud Eduards uttrycker det; ”Ty i ett demokratiskt samhälle fördelas de politiska rättigheterna lika, oavsett kön.” (Eduards 1991, s.213). Carol Pateman menar dock att kvinnor, varken har varit eller, är fullvärdiga medborgare i något land som säger sig vara en demokrati (Pateman 1989, s.210).

6.2 Demokrati

Formerna för demokrati är inte något beständigt och självklart. Under 1980- och 1990-talen fanns i Sverige en samhällsutveckling, där tidigare lokala politiska styrformer ifrågasattes och förändrades (Olsson & Montin 1999, s. 5ff). Enligt Stig Montin har vad han kallar *kollektivt orienterad demokrati* vuxit sig stark under den senaste tidens demokratidiskussioner. Det som menas med kollektiv orienterad demokrati är ”att medborgaren bör vara aktiv i skapandet av den gemensamma framtiden genom att medverka i politisk debatt och politiskt beslutsfattande. (...) Politiskt deltagande i lokalsamhället är ett viktigt medel för medborgerlig skolning i demokrati och en källa till personlig tillfredsställelse” (Montin 1998, s.16f).

Medborgarens betydelse i skapandet av det lokala samhället omnämns även i Maktutredningen (SOU 1990:44, s. 13), där det står att målet med demokrati är att medborgare ska kunna delta på lika villkor samt att ”vardagsdemokratien förutsätter att den

enskilda skall delta i många sammanhang: i politiska val, som förtroendevald, i fackföreningar, som boende och som anställd”.

Enligt David Held finns omfattande förklaringsmöjligheter till betydelsen av begreppet demokrati, vilket har lett till olika beskrivningsmodeller av demokrati.

”The dispute over the contemporary meaning of democracy has generated an extraordinary diversity of democratic models: from technocratic visions of government to conceptions of social life marked by extensive political participation” (Held 1987, s. 267).

Definitionen av demokrati kan alltså vara komplex, men i denna studie är det den representativa demokratin som är intressant. Idag dominerar den liberala traditionen där grundkriterier för en demokrati är att ”innehållet i de politiska besluten skall återspegla folkmajoritetens krav och önsknings och (...) politiken ska utformas genom ett aktivt deltagande av de som berörs av politiken” (Eduards 1991, s.213)

6.2.1 Demokratiteorier

Det finns två inriktningarna inom liberal demokratitradition, vilka kan klassas som grundläggande, normativa teorier. Dessa är *elitdemokrati* och *deltagardemokrati*. *Elitdemokratins* (eller ledardemokratin) syfte kan kort beskrivas som att politiska eliter ska konkurrera med varandra. Väljarnas åsikter framkommer under val då partiernas konkurrens ställs på sin spets. Medborgarna förväntas inte delta i den politiska diskussionen perioderna mellan valen. De demokratiska institutionerna är det medel som förväntas upprätthålla demokratin. Eliterna agerar inom dessa institutioner och genomför beslut som är bra för folket. Om medborgarna inte är nöjda med de styrande har de möjlighet att genom val avsätta dem. En förespråkare för elitteorin var Joseph Schumpeter. Han tillsammans med andra elitteoretiker ansåg att det utmärkande för demokratin var kampen mellan eliter, och medborgarnas möjlighet att påverka genom valen. Avsaknaden av medborgarna som aktiva aktörer förklarades bland annat genom att medborgarna ofta är en splittrad grupp och har svårt att bilda sig en enhetlig uppfattning i olika frågor. Eliten, politikerna, formar olika alternativa inriktningar av uppfattningar som folket sedan, via val, kan välja mellan (Blom 1994, s.55; Holmberg 1999, s.11ff)

Deltagardemokrati är till skillnad från elitdemokratin inriktad mot att medborgare tar aktiv del i utformandet av det politiska arbetet. Ursprungligen är tankarna kring deltagardemokrati inte liberala demokratiideal, utan förebilderna finns bland de antika idéerna.

Deltagardemokratitraditionen har dock försvarats av liberaler som till exempel J S Mill. Tanken med deltagardemokrati är att medborgarna ska vara aktiva aktörer. Ett aktivt medborgardeltagande är ett mål i sig, genom att det ger förståelse och demokratisk skolning. En ytterligare motivering är att medborgardeltagande kan ge bättre och mer legitima beslut. I dialogen mellan politiker och medborgare finns ett ömsesidigt lärande och möjligheter till att forma samhället efter vad medborgarna önskar (Blom 1994, s.54ff, Holmberg 1999, s.13ff).

Med dessa två teoretiska demokratiläror som grundstomme förs diskussioner om hur det demokratiska styret ska organiseras och tolkas. De flesta empiriska demokratier utgör blandformer med inslag från de två nämnda demokratitraditionerna, vilket den svenska demokratitraditionen är ett exempel på.

Rune Premfors (mfl) har utvecklat ett teoretiskt resonemang utifrån dessa två demokratitraditioner. Diskussioner förs runt termerna *stark*, *tunn* och *snabb demokrati*. Den starka demokratin är en deltagardemokrati som innefattar en dialog och diskussion mellan medborgare och politiker. Motsatsen till den starka demokratin är den tunna demokratin (vilken har paralleller med nyliberalerna) och även den snabba demokratin (vilken har paralleller med den traditionellt socialdemokratiska (Pettersson 1997, s. 35; Premfors mfl 1994, s.24). Det som Premfors mfl anser skiljer ut den tunna demokratin är att statens verksamhet begränsas till förmån för individens och familjens. Framförallt är politiskt deltagande koncentrerat till allmänna val. Utmärkande för den snabba demokratin är att starka organisationer och experter styr (Premfors mfl 1994, s.24ff).

Kvinnoforskare har kritiserat den etablerade liberala demokratitraditionen för att den inte diskuterar kön, och därigenom stärker den manliga positionen och normen, till kvinnornas (makt) förlust (Phillips 1991, s.6). Kritik som förts fram hänför sig till avsaknaden av diskussioner om skillnader mellan den ”lilla” och den ”stora” demokratin (Pateman 1989, s.220ff). En demokratisering av den privata sfären (den lilla demokratin) är ett måste för att demokratisering av den ”stora demokratin” (den offentliga sfären) ska vara möjlig. I den privata och offentliga sfären finns skillnader mellan män och kvinnor, vilka enligt kvinnoforskare inte enbart kan motverkas genom förändringar i den offentliga sfären. Demokrati kan inte bara ses som ett styrelseskick, utan även som en form för alla sociala relationer (Phillips 1991, s.157ff).

Enligt Anne Phillips kan skillnaden mellan frågor rörande det privata och offentliga området traditionellt beskrivas med att:

”Politics is about public decisions, and it occurs in a public space. It refers to ministers and cabinets, parliaments and councils; it means parties and pressure groups, civil service and courts.(...) But politics is not a question of who looks after the children and who goes out to work, or of who addresses the meeting (...). These are private affaires” (1991, s.93).

Olof Petersson har i maktutredningen beskrivit den stora och lilla demokratin med att den lilla demokratin ”innebär att en grupp personer i direkt personlig samverkan bestämmer över sina gemensamma villkor.” Han ger som exempel ”de boende har själva makten över hur lekplatsen utanför huset skall ordnas. (...) Varken marknad, politiska beslut, tjänstemannaavgöranden eller avtal faller utslag.” I den stora demokratin ingår att ”via politiska institutioner bestämma över kollektiva angelägenheter. Demokrati i denna mening förutsätter en stat samt folklig kontroll av denna stat. Avgörande är medborgarnas möjligheter att utkräva ansvar av de styrande” (Peterson 1991,s.22).

Carol Pateman menar att hon ser att kvinnor inte accepterats som jämbördiga medlemmar och medborgare i något av länderna som kallar sig demokratier. Därmed uppfyller de inte heller kriterierna för en demokrati enligt Pateman. Om ett land ska kunna kalla sig demokratiskt behövs likvärdiga möjligheter för alla medborgare att kunna dra nytta av demokratiska ideal och demokrati i praktiken, även i den privata sfären av samhället (Pateman 1989, s.222). Det som även kritiserats av forskare angående demokratiteorier, och då speciellt den liberala teoritraditionen, är frågor om *medborgardeltagandet* och kvinnors *intressen* (som grupp).

6.3 Medborgardeltagande

Definitionen av begreppet *politiskt deltagande* är inte entydig. Den inkluderar politiska val och partiarbete, men vad mer utöver detta kan diskuteras. Ibland omfattar begreppet de flesta aktiviteter medborgaren är engagerade i för att påverka sin vardagssituation (Petersson 1991, s. 22f). Med politiskt deltagande menas i denna uppsats människors försök att påverka samhället, vilket inte bara är initierat och till fördel för den egna personen eller den egna familjen. Deltagandet inkluderar kontakter med till exempel politiker, tjänstemän, organisationer och massmedia (jmf Petersson 1991, s. 23).

Historiskt har politiken varit ett område tillhörande män. Begreppet politik har kritiserats för att det definierats som en manlig aktivitet, samt att manliga intressen och aktiviteter gått in under definitionen för politik (Eduards mfl 1989, s. 211). Likaså kan begreppet medborgarskap vara kontroversiellt, genom att definitionen i många fall har haft sin utgångspunkt i deltagandet på arbetsmarknaden. Detta har medfört att mannen varit normgivande, vad gäller medborgarskap (Pateman 1989, s.9f,186f).

Enligt Carol Pateman finns det två olika inriktningar av politiskt medborgarskap- det offentliga, politiska livet och det privata, sociala livet. Pateman anser att det är skillnaden i medborgarskapet som medför svårigheter för kvinnor att aktivt delta och engagera sig politiskt (Pateman 1989, s.184ff). Detta förklarar hon med att kvinnors liv mer är kopplat till det privata och sociala, vilket medför att kvinnors intressen inte ses som politiska och på grund av det inte är en del av medborgarskapet (Pateman 1989, s.135). Maria Oskarson anser att:

”Patemans tolkning visar på sambandet mellan kvinnornas position i samhället i stort och deras politiska deltagande. (...) Den implicerar att när kvinnors relation till det offentliga rummet förändras finns också skäl att vänta förändringar i det politiska deltagandet” (Oskarson 1999, s.112).

Maria Oskarsson betonar att skillnaden mellan den lilla och stora demokratin är viktig vad gäller studier av politiskt deltagande och då speciellt vid analyser av exempelvis kvinnors avsaknad av makt och engagemang. Detta gäller även undersökningar om medborgardeltagande i utformandet av människors närmiljö (Oskarson 1999, s 112). Oskarsson betonar dock vikten av att vid dessa studier inte jämställa möjligheten till maktutövande i (till exempel) frivilligverksamheter och det politiska deltagandet som sker i (till exempel) politiska partier. Detta genom att mycket av makten finns bland de förtroendevalda (Oskarson 1999, s.112).

6.4 Medborgarintresse

Liberalismen ser individen som grundenhet i en demokrati, medan feministiska teorier ser kvinnor som grupp, som en politisk kategori. Därav har den liberala demokratitraditionen kritiserats för avsaknaden av en diskussion om kvinnors intressen som grupp. I denna diskussion förekommer dock oenigheter. Inom feministisk forskning diskuteras om det är möjligt att precisera kvinnors intressen. I Skandinavien utgår kvinnoforskare från att det, teoretiskt, går att ange kvinnors politiska intressen. Enligt Maria Oskarson och Lena Wängnerud råder dock oenighet om ”det går att säga om kvinnor har gemensamt intresse av bestämda politiska frågor eller om man ska stanna vid att det är själva det ökande deltagandet som är det grundläggande intresset” (Oskarson & Wängnerud 1995, s. 27f).

Anna G. Jónasdóttir är en av dem som för teoretiska diskussioner om intressebegreppet och om dess tillämpbarhet i det politiska livet. Enligt Jónasdóttir är det ett objektivet intresse för gruppen kvinnor, att kvinnor finns med som aktiva aktörer i politiken och att kvinnor företräder andra kvinnor. För att förtydliga detta använder sig Jónasdóttir av latinets *interesse*, som betyder vara bland. Det är viktigt att kvinnor finns med i de beslutande organen (Jónasdóttir 1994, s.152ff). Enligt Jónasdóttir är det emellertid viktigt för kvinnor att ha *kontrollerad närvaro*.

Jónasdóttir gör en teoretisk skillnad mellan att ha enkel och kontrollerad närvaro i de beslutande organen. Enkel närvaro att ha formell rätt att delta i de beslutande organen, medan kontrollerad innebär att deltagandet i de beslutande organen sker med öppen och erkänd auktoritet. Jónasdóttir anser att kvinnor ofta har möjlighet att nyttja inflytande över beslut, men saknar en auktoritativ makt. Med auktoritativ makt menar Jónasdóttir en legitim, öppen och erkänd auktoritet. Hon delar alltså in maktbegreppet i två undergrupper, vilka är auktoritativ makt med betydelsen legitim och erkänd makt, samt inflytande som innebär deltagande, men avsaknad av erkänd makt (Jónasdóttir 1988, s.163).

6.5 Sammanfattning

I statsvetenskaplig litteratur behandlas ofta olika gruppers möjligheter till inflytande och makt. Feministisk teori kan definieras som en teori om mäns makt och kontroll över kvinnor. Makt är ett begrepp som inom ett samhällsvetenskapligt perspektiv kan sammanfattas ”som en relation mellan människor, vars väsen i första hand måste definieras ur den underordnade partens, i det här fallet kvinnornas, perspektiv och som upprätthålles såväl med tvång som med andra medel” (Eduards 1991, s.211). En ojämn maktfördelning och intressekonflikter utövas under vissa förhållanden och kan förändras.

Feministisk teori har influerats av Steven Lukes teori om maktens tre dimensioner. Lukes teori är tre former av maktutövning för att påverka politikens utformning. Grunden i den första dimensionen är främst individers möjlighet till att delta i det politiska arbetet. Människor antas delta i och för fram sina åsikter på beslutsfattande nivåer i ett samhälle. I den andra dimensionen uppmärksammas att makt även innebär möjligheten att förhindra frågor att behandlas (och personer att agera). Även i maktens tredje dimension uppmärksammas intressekonflikter och makten att styra valet av frågeställningar. Den öppna konflikten kan på olika sätt ha avstyrt, varför det är viktigt att observera den latent intressekonflikten mellan de två parterna.

Den senaste tidens demokratidiskussioner har inriktats på av den kollektivt orienterade demokratin, där medborgarens aktiva deltagande i utformandet av den gemensamma framtiden genom att påverka politiska beslut betonas. Rune Premfors har med utgångspunkt från den liberala demokratitraditionen, med de normativa teorierna elitdemokrati och deltagardemokrati, utvecklat en teoretisk diskussion om tunn, snabb och stark demokrati. Den starka demokratin står för en demokratiform som bygger på dialog mellan medborgare och politiker.

Historiskt har politiken varit ett område för män. Begreppet politik har kritiserats för att det definierats som en manlig aktivitet, samt att manliga intressen och aktiviteter gått in under definitionen för politik. Likaså kan begreppet medborgarskap vara kontroversiellt, genom att definitionen i många fall har haft sin utgångspunkt i deltagandet på arbetsmarknaden. Detta har medfört att mannen varit normgivande, vad gäller medborgarskap. Kvinnoforskare (bland annat Carol Pateman och Anne Phillips), betonar vikten av att den privata sfären måste

demokratiseras (den lilla demokratin) för att möjliggöra en demokratisering av den stora demokratin (det offentliga, politiska livet). Carol Pateman anser att det är skillnaden i medborgarskapet som medför svårigheter för kvinnor att aktivt delta och engagera sig politiskt

Ur Anna G. Jónasdóttirs diskussion om begreppet intresse framgår att hon anser att det är av stor betydelse (är ett kvinnligt intresse) att kvinnor är deltagare (inter esse, latin för vara bland) i de forum där politik och samhällsutvecklingen utformas. Hon gör emellertid skillnad mellan kontrollerad närvaro och enkel närvaro. Kvinnor med kontrollerad närvaro har auktoritet, vilket står för legitim erkänd makt, medan enkel närvaro innebär att kvinnor har möjlighet att påverka, men saknar erkänd makt.

6.6 Teoretisk fördjupning

Utifrån teoridiskussionen ovan görs en teoretisk fördjupning av uppsatsens frågeställningar. Detta för att tydliggöra sambanden mellan de ursprungliga frågeställningarna och den teoretiska diskussionen.

Fråga 1: Vilka aktörer är involverade och vilken roll spelar de i projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg? Vilken roll har kvinnorna som är engagerade i projektet?

Teoretisk fördjupning:

- Är projektets inriktning i linje med den deltagardemokratiska traditionen?
- En del av grundkriterierna för en demokrati är att politiken ska formos genom deltagande av de som berörs. Politik syftar här till de frågor som gäller bostadsområdena. Har projektet, Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg, utformats av de som berörs, bland annat de boende? Enligt Steven Lukes maktteori, och i maktens andra dimension, sägs att en del av makten är att utforma agendan. Alltså, har de boende fått del i utformandet av projektets agenda?
- Med en politisk koncentration på privata frågor (tillhörande den lilla demokratin), följer ett stort engagemang från kvinnor, som beslutsfattare och aktiva i bostadsområdet? Följer detta Patemans teori att med en ökad demokratisering av den lilla demokratin följer kvinnors ökade aktivitet på den offentliga politiska arenan?

Fråga 2: Vad är syftet med medborgardeltagandet i projektet och hur ska det uppnås? Finns ett könsperspektiv i projektarbetet?

Teoretisk fördjupning:

- Enligt Stig Montin har den kollektivt orienterade demokratin vuxit sig stark, vilket innebär att individens politiska roll i lokalsamhället betonats. Finns det paralleller mellan den kollektivt orienterade demokratin och projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg?
- Följer syftet för projektet Anna G. Jónasdóttirs diskussion om kvinnors intresse, att som grupp delta i politiskt arbete, och finns det en möjlighet för kvinnor att få kontrollerad närvaro genom projektet?

Fråga 3: Har medborgarna faktiska möjligheter, att påverka beslut angående sin närmiljö?
Finns det skillnader i kvinnors och mäns möjligheter att påverka?

Teoretisk fördjupning:

- I projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg är syftet att genom de boendes engagemang stärka (vardags) demokratin. I maktutredningen står att en demokrati förutsätter enskilda individers engagemang, liksom Maud Eduards menar att grundkriterierna för en demokrati är att besluten grundas på folkets önsningar. Enligt detta, handlar projektet i Falun och Borlänge om att stärka möjligheten till inflytande över sin närmiljö, och demokrati för de boende? Kan det idag sägas att utvecklingen av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg styrs mot, för att använda Rune Premfors (mfl) begrepp, en (lokalt) stark demokrati?
- Finns det möjligheter för kvinnor att erhålla, vad Anna G. Jónasdóttir kallar, en kontrollerad närvaro?

7. Omställningsprojektets organisation och mål

I detta kapitel behandlas ursprunget till och beskrivningar av projektet *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg*. Inledningsvis ges en kort presentation av organisationen bakom projektet och de engagerade gruppernas uppgifter, samt en kort bakgrund till uppkomsten av projektet. Detta baseras i huvudsak på intervjuer gjorda med tjänstemän, politiker och de aktiva i bostadsområdena. Vidare presenteras en resumé av projektbeskrivningarna för de två bostadsområdena. Projektidéerna finns beskrivna i projektförslagen *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna* (nr 3007) och *Ekologisk omställning av Britsarvet/Bojsenburg* (nr 3006). Resumén börjar med en beskrivning av de inledande avsnitten i de två projektbeskrivningarna, eftersom denna är gemensam för dem båda. Detta följs av en beskrivning av vad som är speciellt för respektive projekt.

7.1 Projektets ursprung och bakomliggande organisation

Ursprungsidén till projektet kom från NRC:s projektråd under hösten år 1998. Projektrådet lyder under NRC:s styrelse som ansvarar för och beslutar vilka projekt som ska genomföras i NRC:s regi. Ett förslag till projektbeskrivning utarbetades av representanter i projektrådet. Projektbeskrivningen utvecklades sedan under hösten och vintern år 1998 av den programansvarige på NRC, samt projektledarna⁶ och de två assistenterna från Agenda 21 kontoren i Falun- respektive Borlänge kommun. Förslaget diskuterades i och antogs av projektrådet hösten år 1998. Att projektet godkändes av rådet innebar att medel avsattes till att finansiera projekten *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna* och *Ekologisk omställning av Britsarvet/Bojsenburg*.

De två projektförslagen presenterades även för Agenda 21:s styrgrupp i Falun och Agenda 21:s referensgrupp i Borlänge, bestående av politiska representanter. Styrgruppen i Falun har inte beslutanderätt, utan lyder direkt under kommunstyrelsen. I Borlänge lyder Agenda 21 under näringslivs- och planutskottet. Styrgruppen i Falun arbetar med kommunens miljöfrågor och ska vara ett samordnande organ över förvaltningsgränserna. I Borlänge finns en politisk referensgrupp, i vilken alla partier finns representerade och genom den får partierna information om Agenda 21:s aktuella arbetssituation. I och med att detta projekt ingår i Agenda 21- kontorets arbetsuppgifter rapporteras och diskuteras projektet i dessa ovan nämnda grupper. Projektförslagen presenterades även för NRC:s styrelse och blev godkända av dem. I styrelsen för NRC ingår i huvudsak politiker från Falun och Borlänge kommuner samt Landstinget Dalarna, men det finns även till exempel företagsrepresentanter.

Projektet administreras formellt av NRC, men arbetet med att praktiskt uppfylla de projektmål som är uppsatta görs av en projektledare och en projektassistent från respektive kommuns Agenda 21- kontor. NRC:s roll är huvudsakligen att bistå med finansiell hjälp. Bland de inom projektrådet som initierade idéerna till projekten fanns en tanke att det skulle finnas två parallella geografiskt begränsade bostadsområden som skulle studeras. Detta för att möjliggöra jämförande studier av utvecklingen i de olika områdena.

”Bostadsområdena ska helst ha olika social karaktär och bostäderna skall helst även förvaltas under olika former i de två områdena. Anledningen till detta är att ett sådant arrangemang dels

⁶ NRC: programansvarig och en av projektledarna ingår även de i NRC:s projektråd, men när jag vidare hänvisar till NRC:s projektråd inberäknas inte denna projektledare, utan denna personen inkluderas i gruppen Agenda 21 tjänstemän.

ger en större bredd på demonstrationen, dels ger möjlighet till åtminstone några vetenskapliga observationer och jämförelser” (Berg 1998, s.3)

De två bostadsområdena Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg valdes bland annat på grund av, som det uttrycks i projektbeskrivningen att ”områdena dels har vitt skilda karaktärer” (...) (Ibid, s.4). I Jakobsgårdarna bor 1158 personer. Området utgörs till största delen av hyreshus, bestående av cirka 600 lägenheter, byggda under 1980-talet. Området präglas av en relativt stor omflyttning, samt av att en stor andel av de boende är arbetslösa. Det finns även sociala problem med i bilden. På grund av Jakobsgårdarnas speciella karaktär har Borlänge kommun, ideella föreningar, kyrka och polis tillsammans med de boende under de senaste åren på olika sätt arbetat med att förändra bostadsområdets fysiska och sociala utformning.

Bojsenburg/Britsarvet är ett bostadsområde som rymmer totalt 1147 personer. Området är byggt mellan 1960- och 1980- talen, och inkluderar cirka 70 villor, cirka 17 radhus (Berg 1998, s.4), cirka 150 bostadsrätter samt drygt 1000 hyres- och studentlägenheter. I Britsarvet är omflyttningen relativt låg och de sociala problemen är få. I Bojsenburg finns däremot liknande problem som i Jakobsgårdarna. I området har det inte i samma utsträckning som i Jakobsgårdarna pågått en aktivitet för att förändra den rumsliga utformningen. Inte heller har det funnits en aktivitet liknande den i Jakobsgårdarna med koncentration på ett socialt förändringsarbete.

7.2 Projektbeskrivning

Arbetet med att ställa om de två bostadsområdena Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg till att följa en ekologiskt hållbar utveckling startade 4 januari, år 1999, och enligt projektbeskrivningen planeras projektet att avslutas 30 juni, år 2000. Projektbeskrivningen innefattar en presentation av vad utvecklingsprojektet ekologiskt bärkraftigt boende bör innehålla. Det som bland annat nämns är

”återföring av näringsämnen till trädgård och jordbruk, bostadsnära odling med hjälp av bl. a. kompostgödsling och eventuellt användande av urin som gödselmedel, hushållning med värme och el i bostäderna och solvärme och eventuell solexel som komplement, mobilisering av svaga grupper, samverkan över generationsgränser (...) etc” (Projekt 3006; Projekt 3007, s. 2).

Syftet med arbetet är att skapa ett så kallat demonstrationsprojekt kring socialt och bärkraftigt boende. Målet är inte att engagera alla boende, i alla de olika delprojekten inom projektet. Målet är istället som författarna skriver att:

”Utvecklingsprojektet skall etablera så mycket som möjligt av teknik och förändring på en och samma plats, i ett och samma hus. Det är således bättre att finna få ”kompleta” arrangemang, som kan tjäna som förebilder, än att engagera så många som möjligt i enstaka förändringar. Förhoppningen är att de goda förebilderna skall anses vara attraktiva och utgöra en lockelse för omgivningen” (Ibid, s.2).

I det inledande avsnittet i projektbeskrivningen står emellertid att ett bärkraftigt boende kräver de boendes inblandning i utformandet av sin närmiljö. I beskrivningen står att:

”Detta inflytande förutsätter (...) att de boende verkligen handlar utifrån ett medvetande som avspeglar erfarenheterna från FNs miljökonferens i Rio (...). Demokratiaspekten kommer därmed att vara förenad med en kunskapsaspekt, som (...) kan hanteras med folkbildning. I handlingsprogrammet Agenda 21 (...) betonas

särskilt det viktiga i att enskilda individer och olika grupper är delaktiga i beslut (...) som påverkar det samhälle man lever och arbetar. Det är alltså viktigt att de processer och fysiska förändringar som sker i ett bostadsområdes görs tillsammans med de som bor där” (Projekt 3006, s.1).

Jakobsgårdarna

I projektbeskrivningen för Jakobsgårdarna står att syftet med projektet är att ”alla boende i området ska känna till projektet och dess syften” samt att ”på minst tre gårdar ska grupper studera grunderna för det ekologiskt hållbara samhället”(Projekt 3007, s.3).

Syftet och arbetsmetoden utvecklas och beskrivs enligt följande i projektbeskrivningen:

”Mobiliseringen av befolkningen bör följa en strategi där kampanjer startas riktade till breda lager av invånare såväl som till nyckelpersoner eller grupper. Målet är att ”öra i befolkningen ska fungera som goda exempel och förebilder för grannar och andra boende i området. Mobiliseringen kan ske som en variant på temat ”empowerment”, dvs skapande av ”självakt” hos bostadsområdets invånare”.

En annan arbetsform som beskrivs är kunskapsspridning. Folkbildning är ett område som det ska arbetas med genom bland annat kursverksamhet. I projektbeskrivningen sägs även att kunskap om miljöfrågor kan spridas genom att nyttja de sociala nätverk som finns i bostadsområdet, och även skapa nya för detta syfte. Möjliga kontakter i dessa nätverk är Verandaprojektet, skolan och barnstugorna i bostadsområdet.

I projektbeskrivningen för Jakobsgårdarna står det även angående medborgardeltagande, att med projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna bör de boendes engagemang även öka i andra frågor som rör bostadsområdet. Frågor som idag tillhör den formella politiska agendan. Detta projekt ses som ett led i skapandet av nya arenor för kontakter mellan politikerna och medborgarna.

”Omställningsarbetet behöver även leda till att befolkningens intresse och delaktighet i den demokratiska processen ökar. När insikterna och engagemanget ökar bör vägar in i demokratiska processer vara förberedda. Det skall vara naturligt att ha synpunkter på kollektivtrafiken, cykelvägar, grönområden osv. Befolkningens synpunkter måste också tas till vara i kommunens översiktsplanering. Invånare och politiker behöver finna nya vägar för att byta idéer och tankar. Genom en mera direkt kontakt mellan lokalpolitiker och befolkningen kan nya demokratiska spelplaner utvecklas. Politiker knutna till Agenda 21 kan tex aktivt delta i områdets omställning” (Projekt 3007, s.3).

De delmål som presenteras är inom mat och odling samt energiförsörjning. De mål som presenteras är bland annat att ”Odlingslotter i området ska öka med 100%, en trädgård med professionell odling ska anläggas, minst en stor trumkompost ska installeras”, samt ”kampanjer för mat och ekologisk odling ska genomföras” (Projekt 3007, s.3) .

I projektbeskrivningen har syftet med odlingen preciserats i ytterligare tre punkter, enligt nedan.

- ”Mobilisering av befolkningen för produktion av egen mat
- Mobilisering av glömda/gömda/förträngda resurser hos bla invandrare hemmavarande kvinnor och arbetslösa
- Kretslopp av mat via rötrest, kompost och urin”

Dessa förklaras med att målet är att ”mobilisera inneboende resurser hos befolkningen i området samt att synliggöra viktiga kretslopp” (Projekt 3007, s.4).

Målen för energiförsörjningen är att övergå till förnyelsebar energi och att spara energi. En önskan är att kunna visa upp och använda modern teknik (exempelvis sol- och vindkraft). De boendes medverkan, hyresgästerna i detta fall, anses kunna underlätta införandet av detta i bostadsområdet. Med de boendes medverkan menas här både att de använder den nya tekniken och i vissa fall även installerar den.

Britsarvet/Bojsenburg

Syftet med projektet i Falun samt bostadsområdena Britsarvet och Bojsenburg preciseras i tre punkter, enligt följande;

1. ”Att genom information och konkreta positiva exempel få till stånd en snabbare minskning av energianvändning än den nuvarande i området.
2. Att i samverkan med de boende i området påbörja aktiviteter som strävar mot mål inom områden som mat, näringscirkulation, resande, närmiljö m.fl. Dessa ska överrensstämma med de nationella och kommunal mål som finns för Agenda 21.
3. Att bidra till ett ökat intresse för och en ökad aktivitet mot ett hållbart bostadsområde” (Projekt 3006, s.3).

Metoden som enligt projektplanen är tänkt att användas för att uppnå (det ovan presenterade) syftet är att bjuda in de boende till informationsträffar gällande projektet, energiinformation med mera. Meningen är att projektet sedan ska utformas efter de boendes intressen och idéer. Om det visar sig vara svårt att få ett engagemang från de boende ska man istället vända sig mot andra intressegrupper i området. Tillsammans ska olika som det uttrycks i projektbeskrivningen ”genomförbara delprojekt” utformas. I projektbeskrivningen förklaras denna strategi av att:

”Detta arbetssätt är effektivare, men de resulterande åtgärderna riskerar att av de boende upplevas som komma ”ovanifrån” varför den öppna formen av aktiviteter startas för att ge alla en möjlighet” (Projekt 3006, s. 3).

De områden som man inom projektet inriktat sig mot är energi, transporter, närmiljö, ekologisk mat och avfall. Det finns en del som inriktar sig mot att minska energiförbrukningen och att införa alternativa energikällor. Transporttemat är inriktat på att uppmuntra till cykelåkning och att starta en bilpool. Att arbeta med närmiljön är ett försök att uppmuntra de boendes engagemang och visa på att en förändring är möjlig. Meningen är att några så kallade testgårdar ska skapas och utformas utifrån de boendes behov. Odlingslotter ges även som exempel på förändringar som kan göras i närmiljön. Ekologisk mat handlar om att ha kampanjvecka med inriktning på KRAV- och närodlat, samt säsongsmat. Vad gäller avfall kommer en undersökning göras om äldres möjligheter/svårigheter vad gäller sortering av avfall.

8. Omställningsprojektets faktiska utseende

Nedan presenteras hur projektet har utvecklats med fokus på kontakten mellan politikerna och tjänstemännen samt de aktiva i bostadsområdena och de boende generellt. Här beskrivs även dessa aktörers syn på medborgardeltagandet inom projektet Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg. Detta beskrivs utifrån de intervjuer som gjorts med politiker, tjänstemännen och de aktiva inom bostadsområdet.

8.1 Projektet på gräsrotsnivå

Nedan ges en översiktlig redogörelse för tjänstemännens kontakt med de aktiva i bostadsområdet, och vilka delprojekt som pågått i bostadsområdena Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg.

Jakobsgårdarna i Borlänge

Agenda 21-kontorets projektassistenter arbetade med kontakterna utåt, mot de boende och de olika formerna av verksamheter i områdena. Olika verksamheter inom området var bland annat det kommunala bolaget Stora Tunabyggen som ägde bostäderna i området, samt Nätverket Saturnus det vill säga ABF, Unga Örnar, Hyresgästföreningen, LO och Verdandi. Unga Örnar, ABF och Verdandi hade en gemensam lokal i Jakobsgårdarna där de sedan hösten år 1998 hade en verksamhet som riktar sig till de boende i området. I den gemensamma lokalen fanns ett café, en öppen förskola och ABF bedrev studieverksamhet där. Mycket av verksamheten i lokalen riktar sig till kvinnor. Nätverket Saturnus var till för att de olika organisationerna tillsammans skulle hjälpas åt i arbetet för att nå ut till människor, då speciellt barn och föräldrar, i det förebyggande arbetet mot att barn i bostadsområdet hamnar i kriminalitet och missbruk.

I Jakobsgårdarna var uppstartandet av EKOTEAM och skapandet av kolonilotter delprojekt som involverade de boende och olika verksamheter i området. Det fanns 12 familjer som var involverade i arbetet med kolonilotterna i den östra delen av Jakobsgårdarna. Syftet med EKOTEAM⁷ var att via studiecirkel få deltagarna att minska sitt hushålls negativa miljöpåverkan. ABF ansvarade för denna studiecirkel i Jakobsgårdarna. Denna grupp bestående av sex personer hade i huvudsak sin aktivitet under våren år 1999. Intresseenkäter har skickats ut till de boende bland annat gällande intresset av att ha en kompost inom bostadsområdet, och intresset av att få tillgång till ovan nämnda kolonilotter.

Agenda 21 – kontoret i Borlänge har även haft olika former av möten då de bjudit in de boende i området. Det har varit informationsmöten⁸ gällande exempelvis startandet av det ekologiska omställningsprojektet och arbetet med att starta ett kolonilottsområde. Dessa möten har inte bara annonserats genom utskick eller anslag på området, utan tjänstemännen har även personligen tillfrågat personer eller grupper som de ansett utgöra nyckelpersoner/nyckelgrupper, vilka definieras som personer/grupper engagerade i någon verksamhet inom bostadsområdet. Verdandi gavs som exempel på nyckelgrupp. Vikten av en kompletterande muntlig kontakt var något som tjänstemännen betonade. Projektassistenter har sedan arbetat med att sprida informationen om möten genom olika former av lokala

⁷ Global Action Plan Sweden (GAP Sweden) har initierat EKOTEAM och det används som ett verktyg för Agenda 21.

⁸ Under dessa möten har andelen kvinnor och män uppskattats till ungefär jämnstora.

tidningar, föreningar i området och genom dörrknackning. Det har även anordnats en sopfest tillsammans med Tunabyggen. Till det tillfället uppskattades deltagandet till ett 50-tal män och kvinnor, vilket av arrangörerna ansågs vara relativt bra.

Britsarvet/Bojsenburg i Falun

Agenda 21-kontoret i Falun har använt sig av olika former av möten för att nå de boende. Mötena har annonserats genom anslag i området eller genom brevvetskick. Under dessa möten har andelen kvinnor och män uppskattats att ha varit ungefär jämnstora. Vad gäller kontakten med de boende i området fanns en koncentration på det arbete som pågår med trädgårdarna inom bostadsområdet, vilket sker i samarbete med det kommunala bostadsbolaget Kopparstaden, en bostadsrättsförening och en landskapsarkitekt. Landskapsarkitekten var anställd för att ansvara för att de boende intresserar sig för och blir delaktiga i utvecklingen av sin utemiljö. I Bojsenburg är området utformat på ett sådant sätt att hyreshusen formar innergårdar. På dessa gårdar fanns det möjlighet för de boende att ansvara för och även utforma dem som de själva önskar. Kopparstaden har så kallade självkötselavtal som stödjer denna form av aktivitet, vilket innebär att de hyresgäster som önskar ska få ansvara för "sin" gård. Det var en av dessa gårdar med självkötselavtal som landskapsarkitekten har arbetat med. Även en av de bostadsrättsföreningar som ligger inom det studerade området Bojsenburg/Britsarvet har visat intresse för miljöarbetet och har påbörjat ett arbete med att utforma sitt närområde i samarbete med aktörer inom omställningsprojektet.

I både Falun och Borlänge har Agenda 21 hållit kurser om örter och kryddor. I Falun fanns ett samarbete med Hemköp (som ligger i det studerade bostadsområdet), vilket bland annat resulterat i ett tillfälle då lokala lantbrukare besökte Hemköps lokaler, för att informera om och sälja sina produkter. I bostadsområdet i Falun har även en cykelverkstad anordnats och en cykelvecka arrangerats. Under cykelveckan anordnades olika aktiviteter för att intressera de boende för cykelåkning. Till dessa evenemang har det, enligt de intervjuade, totalt sett varit dålig uppslutning med endast ett fåtal besökare vid varje tillfälle.

Inom bostadsområdet hade tjänstemännen från Agenda 21-kontoret huvudsakligen kontakt med det kommunala bolaget Kopparstaden, ägare av hyresfastigheter i området och Hyresgästföreningen, samt till en viss del Britsarvsskolan (låg- och mellanstadium). På skolan bedrevs ett projekt med syfte att skapa en skolträdgård som ska kunna nyttjas av både skolelever och de boende i området. Kontakten mellan Agenda 21 och initiativtagarna till detta skolgårdsprojekt har varit sporadisk.

8.2 Projektets organisation och maktrelationer mellan olika grupper

Under intervjuerna kom det fram att kontakten mellan respektive kommuns Agenda 21-kontor var relativt väl inarbetad, vilket visade sig genom en regelbunden kontakt, med ett informations- och kunskapsutbyte, mellan framför allt projektassistenterna. Kontakten mellan Agenda 21 och representanterna i NRC:s projektråd var mer sporadisk. En bättre kontakt mellan dem efterfrågades, främst av de kvinnliga tjänstemännen. Att de önskade en bättre kontakt mellan de två grupperna förklarades med att det fanns specifik kunskap inom grupperna, vilken bättre kunde nyttjas vid en närmare kontakt. Några av de manliga representanterna från NRC:s projektråd poängterade dock att de hade uppfattat en tydlig markering, från tjänstemännen inom Agenda21, att de ville arbeta självständigt med projektet och inte ha någon inblandning från dem i projektrådet. En av tjänstemännen i projektet uttryckte dock att ”Men man har gladeligen spenderat pengarna”⁹.

Den dominans av kvinnor som fanns inom Agenda 21-kontoren och den relativt väl inarbetade kontakt som fanns mellan dessa tjänstemän kan ses som att det inom och mellan respektive kommuns Agenda 21 utvecklats ett kvinnligt nätverk, ett nätverk som till stor del omfattade de som ansvarade för det praktiska arbetet i bostadsområdena. Då det å ena sidan framkom att nätverket kring Agenda 21 önskade arbeta självständigt samtidigt som det var tydligt att just denna grupp saknade kontakten med det manliga nätverket kring NRC, visar på motsatta uppfattningar om hur samarbetet fungerade.

Informationsutbytet mellan de två grupperna visade sig vara bristfällig. En kvinna från Agenda 21 berättade exempelvis under intervjun att hon upplevde kontakten med NRC som problematisk då hon vid några informella mötestillfällen hade presenterat tankar och idéer för det ekologiska omställningsprojektet. Detta presenterades dock under NRC:s projektrådsmöten som projekt som skulle startas eller hade startats, vilket informanten ifrågasatte sedan fick reda på av de som närvarat under mötet. Denna utveckling har resulterat i att kvinnan undvek att föra en dialog med NRC:s representant. Hon menade att kontakten försvårade mer än underlättade arbetet.

Från Agenda 21 upplevde en kvinnlig tjänsteman problem med att projektbeskrivningen hade skrivits om ett antal gånger efter det att projektet startade. Redigeringen av projektbeskrivningen initierades av NRC, men även Agenda 21 tjänstemännen deltog. Tjänstemannen förstod dock inte vikten av ändringarna, utan underströk betydelsen av att ha ett bestämt material som de involverade i projektet kunde arbeta utifrån. Finns det delar som inte kan fullföljas arbetar man för att lösa det, men att justera projektbeskrivningen ansåg hon inte var nödvändigt.

Från tjänstemannahåll ansåg man att ändringarna av projektbeskrivningarna tog av den korta tid som var avsatt till projektet (om tidsbrist se även s.31f). NRC representanten förklarade inte specifikt omskrivningarna av projektbeskrivningen. Istället angavs i allmänna ordalag att inriktningen inom projektarbetet i Falun inte uppfyllde projektbeskrivningens uppsatta mål, och av den anledningen var en ändring av arbetets inriktning nödvändig.

⁹ Enligt en av de intervjuade och annan muntlig information finns en infekterad relation mellan NRC och de båda kommunerna. Denna fanns redan innan uppstartandet av det ekologiska omställningsprojekt av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenborg.

”Det är vissa saker man upptäckt under resans gång. De saker som man tänkt göra är inte genomförbara pga förutsättningarna är inte sådana som man trodde från början. Då måste man ju justera. Det är bara naturligt.”

En kvinna aktiv i bostadsområdet, såg sig nödgad att forma om sina idéer för att passa in i de ramar som styr arbetets utformning.

”(…) Det har varit mycket stränga ramar. Det var så att ansökan för de här medlen var mycket inriktad mot tekniska bitar, vilket har gjort det svårhanterligt.”

Vid intervjuerna kom det fram att politikerna inte var direkt involverade i den praktiska verksamheten inom omställningsprojektet. Merparten av de intervjuade, i såväl tjänstemannagruppen som politikergruppen, upplevde att kontakten dem emellan borde varit bättre och mer omfattande. Både de manliga och kvinnliga politikerna säger att deras roll i projektet var att agera som beslutsfattare.

En kvinnlig politiker från Falun ansåg att det hade varit intressant att följa detta projekt närmare håll, men som hon uttryckte sig ”det som ligger perifert har en tendens att försvinna allt mer ut”. Hon menade att i och med att projektet primärt låg under NRC och inte Agenda 21 hade det ”försvunnit”. Hon sade dock att det inte var tvunget att vara så, men att det lätt blir så när andra tar huvudansvaret för ett projekt. Enligt henne var det få politiker i Falun som hade någon mer ingående kunskap om detta projekt.

8.3 Medborgardeltagande

Nedan presenteras en beskrivning av projektet och projektets fokusering på medborgardeltagande med utgångspunkt från intervjuer gjorda med tjänstemän, politiker och aktiva inom respektive bostadsområde. Kapitlet inleds med en beskrivning av de intervjuade politikerna och tjänstemännens syn på syftet med ett medborgardeltagande. Vidare presenteras hur de boendes engagemang har utvecklats under projektets gång.

Syftet med medborgarkontakter

Av både de kvinnliga och manliga tjänstemän som intervjuades betonades vikten av de boendes engagemang och deltagande i projekt Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg. De boendes betydelse förklarades med att för att få igenom en ekologisk omställning behövs de boendes engagemang och delaktighet. En manlig tjänstemän ansåg att:

”Medborgarna är motorn. Det är ju inte så i Sverige att folket är motor. Vi måste ändra på det. Det här är en demokratifråga. Det handlar inte om fysiska förändringar med stora byggnationer utan det viktigaste jobbet det är inne i människan. Jag ser de fysiska investeringarna som viktiga för att ändra människors tankar och livsstilar”.

Det fanns liknande tankar även bland de tillfrågade politikerna. En politiker fastslog att ett ekologiskt omställningsprojekt måste bygga på ett underifrånperspektiv. Som han uttryckte det ”en projektledare kan inte själv göra ett omställningsarbete om inte de boende är med på det, men det bygger mycket på projektledarens förmåga att förmedla budskapet och få med sig de boende”.

I båda kommunerna arbetade man med att på olika sätt föra ut kunskap till de boende. I projektbeskrivningen presenterades ett syfte med projektet, som har att göra med införande av ny teknik i området, ny teknik som var ”miljövänlig”. Så har det dock inte blivit, utan koncentrationen har legat på folkbildning. En manlig politiker förklarade inriktningen mot folkbildning med att mycket av Agenda 21:s arbete handlar om att låta människor mogna.

”Det är en färdriktning som inleds med en medvetande period. Den tror vi är på två till tre år, sen börjar man bli aktiv. Under medvetandeperioden får man information om kretslopp och miljöpåverkan och sånt. När man fått tillräckligt med information börjar man fundera lite och aktivt ändra sitt livsmönster. Efter det kommer man in i en period då man vill förändra omgivningen och börjar bli aktiv och ta initiativ själv. Jag tror att det här måste ta tid för att man måste bli övertygad inifrån sig själv. Det går inte att bli påpackad de här grejerna”.

8.4 Aktuella medborgarkontakter

Agenda 21 som motor

Många av de intervjuade, både politiker och tjänstemän, ansåg att om man ska titta på det som fungerat mindre bra har det varit att engagera de boende. Det har i stort sett genomgående varit ett lågt deltagande från de boendes sida. En kvinnlig tjänsteman underströk svårigheterna med att få de boende till olika aktiviteter. Det medförde ett merarbete och en kraftsamling att få fram nya aktiviteter för att försöka intressera de boende, vilket tog både tid och kraft.

”Något som har överraskat är det lilla engagemang som visats. Vi har haft roliga grejer och det har varit förvånande att det inte kom folk. (...) Sen kanske det är så också att människor har kommit en bit på väg och man tycker att man redan köper miljövänliga produkter till exempel. Det är inget som är nytt och spännande längre. Vi vill ju inte ställa upp på det ”flashiga”, jippobetonade heller, utan vill ju göra det lite miljöanpassat det också”.

En annan kvinnlig tjänsteman berättar vidare att genom detta låga deltagande styrde deras (Agenda 21:s) arbetsinsats till de personer/grupper som visade intresse.

”Det går rent teoretiskt att säga att det här lägger vi pengar på men sen är ju frågan vad människor nappar på. Det som det arbetas nu på är vad människor har nappat på.”

Något som kom fram under intervjuerna var att fokus till en början låg på Britsarvet, samt alternativ energiförsörjning och en minskning av elförbrukningen. Detta fokus flyttades dock, efter ett uppvisat ointresse från de boende i Britsarvet. De boende i Bojsenburg och verksamheterna där, fick mer uppmärksamhet. Detta innebar att huvudinriktningen flyttades från energiförsörjningsfrågor i villaområde, till kunskapsimplementering bland Kopparstadens hyresgäster. Detta motiverades av att det var fler boende i Bojsenburg som visat intresse liksom också fastighetsägaren, Kopparstaden.

En politiker ser att en förklaring till det låga deltagandet bland de boende kan ligga i att det var svårt att intressera hyresgästerna när alla de fysiska förändringar som görs inte görs direkt utanför ”gästernas dörr”, som han uttrycker det. Hade det gjorts hade förändringarna varit mer påtagliga. Att det måste synas påpekades även från en aktiv kvinna inom bostadsområdet.

”Det måste synas att det händer något i området annars förlorar man tilltron till projektet. Ser man inget tror man inte att något pågår. Fast tanken är egentligen att det är de (de boende, författarens kommentar) som ska göra något. Å andra sidan vill de boende haka på, tror jag att de inte vet vad de kan haka på.”

En kvinnlig tjänsteman i Borlänge berättade att det var svårt att arbeta med visioner bland de boende. Det var Agenda 21 kontorets representanter som stod för idéerna och visionerna. Det gällde även för Falun. Några av de aktiva underströk vikten av att om det var meningen att engagera de boende behöver projektet utformas så att det följer människors förväntningar. Exempel på förväntningar som gavs av de intervjuade var synliga, fysiska förändringar med utemiljön.

Aktiva i Bojsenburg och i Jakobsgårdarna beskriver att de boende vid de delar av områdena dit de fysiska förändringarna var koncentrerade, såg att det var aktivitet i området. Medan, som en man uttryckte sig, ”många av boende i andra delar där finns reaktionen –jasså!”. Den ursprungliga inriktningen, mot alternativa energikällor och energibesparingsåtgärder, som få aktiva i bostadsområdet nappade på, kommenterade en tjänsteman med att, de boende förväntade sig mer synliga fysiska förändringar. Medan exempelvis det kommunala bostadsföretaget i Falun, Kopparstaden, ser fördelar med att arbeta för att minska energiförbrukningen, i form av ekonomiska vinster. Bostadsbolagets visade intresse kan ses i ljuset av att inom bostadsrådet fanns olika sociala problem och det kan sägas att bostadsområdet inte var, enligt de intervjuade, ett av de prioriterade områdena av kommunen vad gällde skötsel av utemiljön. Med de insatser som Agenda 21 arbetade med fanns ekonomiska vinster att göra för Kopparstaden, med inriktningen mot minskad energi förbrukning och även insatser för utemiljön.

”De (de boende, författarens kommentar) tycker att projektet är lite segt och förväntar sig mer av förändringar som man kan se. De inriktar sig mycket på utemiljön och tänker inte så mycket på energin och sånt. Och den är ju vi (de inom det kommunala bolaget, författarens kommentar) mycket intresserade av för det är en väldigt kostsam bit för oss.”

Ett problem som de aktiva i bostadsområdena ansåg vara ett av de viktigaste var bristen på ekonomiska medel. Det fanns de redan aktiva inom bostadsområden som hade fått en bild av att med uppstartandet av detta projekt skulle följa en möjlighet till finansiellt stöd. En kvinna aktiv i bostadsområdet sa att:

”jag kan förstå om man känner sig lurad när det inte finns de medel som man kunde tro fanns. Vi bygger många luftslott idag. Vi tror att allt ska ske i huvudet på folk bara man tillsätter experter, och att det finns lite pengar, för då fixar det sig av sig självt- men det gör det ju inte.”

En kvinnlig tjänsteman och en aktiv kvinna i bostadsområdet påpekade att det i exemplet Falun låg mycket pengar på experter och mindre på inköp av material. Detta medförde svårigheter när de arbetade med människor och försöker förändra människornas fysiska omgivning och inställning till området, vilket i många fall krävde möjligheter till inköp av material.

En kvinnlig tjänsteman påpekade även att det var en stor och svår frågeställning som tas an i detta projekt. I många kommunala förvaltningar arbetar man idag med konkreta problem som ska lösas. I detta projekt handlar det om mobilisering och att skapa en förändringsprocess. Inom Agenda 21 har man emellertid jobbat på detta sätt tidigare, (jmf Michaeli 2000, s.70) men i detta fall fanns inte ens en definition av målen understryker tjänstemannen. Hon ställer frågan vad hållbart samhälle egentligen är. Hon säger att "det finns inga allmänna sanningar när man arbetar med så kallade miljöfrågor utan det som är sanningar idag kan ifrågasättas imorgon". En manlig tjänsteman i Borlänge påpekade även att de inom kommunen vet vad som är möjligt att åstadkomma, vad som var genomförbart och vilka gränser som går att tänja på. Detta var något de lärt sig under många år och han ansåg att de som arbetar inom kommunen måste implementera idéerna i rätt läge så att de kände att det var ”deras egna” (de boendes, författarens kommentar) idéer.

Sociala problem och tidsbrist

Tidsbristen var något som de flesta av de intervjuade tyckte var problematiskt. Att genomföra ett omställningsprojekt under en så kort period som 18 månader skapade ett flertal problem. Något som fördes fram var att det var svårt att skapa en ”vi-känsla”, en samhörighet i området. En tjänsteman beskrev det som att de försöker pressa processen. I vissa situationer ansåg hon att man behöver låta saker ta tid. Men den tiden fanns inte tillgänglig i projektet. Vad som då följde var att människor kände sig stressade, att man jagar fram något i detta. En risk fanns även om detta bara blir ett projekt under en begränsad tid, kan det bli svårt att från kommunens sida åter göra en ny satsning i området. Det var många, framförallt tjänstemän, som betonade det. En man uttryckte det så att:

”Det är strunt egentligen. Såna här projekt kan man ju inte bara lämna, då sviker man ju folk. Det visar ju också att det är vi som är motorn. Det är vi som kan sy ihop det här till konkreta åtgärder. Drar vi oss ur nu då kan vi inte komma tillbaka, då har vi förlorat förtroendet”.

Projektets framtid ansåg många vara beroende av hur utvecklingen med engagerade personer/grupper av de boende i området. Förhoppningar fanns om att det ska bildas grupper som fortsätter arbetet i stort sett på egen hand. Idag fanns inte dessa grupper utan det var Agenda 21:s representanter som "hela tiden kommer och sparkar igång dem (de boende författarens kommentar)"

Inom projektet har det inte förts diskussioner om att söka mer pengar. Dock har det förts diskussioner om att utöka tiden för projektet. Det fanns ett förslag att projektet ska pågå till årsskiftet 2000/2001, istället för att avslutas juni år 2000. Problemet med att den avsatta tiden inte var tillräcklig förstärktes enligt de intervjuade av att det var två områden som har olika former av sociala problem. En kvinnlig tjänsteman sa att "det är svårt att göra riktade insatser i den här typen av område för i detta område är det annat som behövs, - de sociala bitarna". En manlig tjänsteman i Borlänge sa likväl att han var mycket nöjd med projekts utfall fram till idag. Det är ett svårarbetat område, men projektet har följt projektbeskrivningen mer exakt än vad han från början hade trott var möjligt.

9. Analys

Syftet med denna uppsats är att studera ett urbant utvecklingsprojekt som har till avsikt att öka medborgarnas möjlighet till inflytande över sin närmiljö, samt analysera medborgarnas roll i projektet och medborgardeltagandets demokratiska förankring. Arbetet med det ekologiska omställningsprojektet och inriktningen mot medborgardeltagandet studeras ur ett könsperspektiv. Detta har gjorts genom att studera ett utvecklingsprojekt av bostadsområdena Jakobsgårdarna i Borlänge och Britsarvet/Bojsenburg i Falun.

Målet med projektet var att i bostadsområdena åstadkomma en utveckling mot ett miljöanpassat boende och levnadssätt. Inriktningen var att arbeta med den befintliga bebyggelsen och på olika sätt utnyttja de befintliga förutsättningarna för att anpassa boendet till ett ekologiskt hållbart samhälle. Ett syfte med arbetet som utförs i de båda bostadsområdena var, förutom att arbeta med ekologisk omställning av boendet, även att få de boende engagerade i ett ekologiskt omställningsarbete och på det sättet skapa en stark demokratisk förankring av projektet.

Nedan diskuteras de empiriska resultaten och den teori, som presenterades i kapitel 7 där begreppen demokrati, medborgardeltagande och medborgarintresse behandlas. Rubrikerna i detta kapitel följer studiens frågeställningar (på s.19f). Innehållet, under respektive rubrik, kan dock ibland gå in i varandra.

9.1 Vilka aktörer är involverade och vilken roll spelar de i omställningsprojektet? Vad har kvinnorna aktiva i bostadsområdet för roll?

De boende ska i utvecklingsprojektet, Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg, få möjligheter att själva ta del i utformandet av sitt bostadsområde. Det fanns en tanke att med detta projekt ska följa ett ökat politiskt intresse från de boende och att de även i framtiden aktivt ska engagera sig i andra samhällsplaneringsfrågor (frågor som inte behandlas i detta projekt) rörande sin närmiljö. Parallellt med detta finns i maktutredningen (1990: 44). Där står det att påverkansmöjligheten är knuten till medborgarna och att medborgarna på lika villkor ska kunna delta, vilket har beröringar med *deltagarinriktad demokratitradition* och Rune Premfors (mfl) *starka demokrati*.

Det fanns dock även inslag i projektarbetet som strider mot projektets demokratiideal. Detta projekt inkluderar många aktiva kvinnor. Under intervjuerna kom det emellertid fram att inom organisationen hade det skapats två nätverk, varav det ena till huvuddelen bestod av män inom den övre delen av hierarkin och den andra bestod av till huvuddel kvinnor i den nedre delen av hierarkin. Männerna har haft till uppgift att i huvudsak delta i utformandet av projektet och varit del av det organ, NRC:s projektråd, som ansvarat för distributionen av pengar till det ekologiska omställningsprojektet. Kvinnorna var däremot framför allt de som arbetat med kontakten med de boende och utförde det praktiska arbetet i bostadsområdena.

Detta kan kopplas till diskussionen om Steve Lukes teori om den *andra dimensionen*, om makt och tillgång till makt genom att forma de problem och de frågor som ska behandlas. Kvinnorna inom det andra nätverket har haft möjlighet att påverka utformandet av projektbeskrivningen för omställningsprojektet, men det är viktigt att komma ihåg uppdelningen av de två nätverken i var sin del av hierarkin. Med en lägre placering inom hierarkin följer ofta mindre utrymme att agera.

Gruppen aktiva i bostadsområdet har dock inte alls haft möjlighet att påverka utformningen av projektet, vilket naturligt visar på att de saknat makt att forma de frågor och problem som behandlas. Projektet inleddes alltså med ett arbete som inte inkluderade att denna form av makt gavs till de aktiva i bostadsområdet, vilket inte stödjer ett stärkande av vardagsdemokratin (i vars definition ingår att de berörda deltar i beslut). De aktiva i bostadsområdet förväntas intressera sig för sitt närområde och ta del av den demokratiska debatten rörande området, men detta förväntas ske inom de ramar som tjänstemännen satt upp. Detta stämmer dåligt överens med målet att projektet ska resultera i en stärkt vardagsdemokrati.

Enligt Carol Pateman finns två inriktningar av politiskt medborgarskap – det offentliga politiska livet och det privata sociala livet. Mycket av arbetet i bostadsområdet var, genom arbetet för fysiska och sociala förändringar, inriktat mot det privata sociala livet. Alltså det som traditionellt anses vara kvinnornas område. Birte Siim talar om att med den utveckling i den politiska diskussionen som idag finns, med en större koncentration mot *privata frågor* som tillhör den *lilla demokratin*, kan följa en större politisk delaktighet från kvinnorna. Med en större politisk delaktighet kan för kvinnorna följa mer makt/inflytande att forma sin vardag och sin närmiljö. I projektbeskrivningen, för det ekologiska omställningsprojektet, och under intervjuerna framkom att ett syfte med projektet var att stärka vardagsdemokratin. Enligt maktutredningen förutsätter vardagsdemokratin att enskilda deltar exempelvis i rollen som boende. I detta projekt har dock inte de aktiva i bostadsområdet fått ta del av arbetet med utformningen av projektet. Att kvinnorna nämns som mobiliseringsgrupp i projektbeskrivningen, var inte något, enligt de intervjuade, som det aktivt arbetats med i det praktiska arbetet med projektet.

Mellan det kvinnliga tjänstemannanätverket och det manliga nätverket inom NRC:s projektråd upplevdes kommunikationen som bristfällig. Vid intervjuerna kom det fram negativa synpunkter vad gäller kvinnornas nätverk och hur de använde de finansiella medel som fanns att tillgå. En möjlig förklaring till dessa problem och konflikter kan vara att kvinnorna eftersträvade, vad Anna G. Jónasdóttir kallar, kontrollerad närvaro, genom att skapa sig ett utrymme att agera självständigt ekonomiskt och försöka skapa en dialog med det manliga nätverket. Samtidigt finns exempel på tillfällen då kvinnliga tjänstemän inte sökte konfrontationer eller reste krav mot de manliga tjänstemännen som befann sig högre upp i hierarkin. Exempelvis skrevs projektbeskrivningen (för Falun) om efter det att projektet hade startats utan att detta ifrågasattes av de kvinnliga tjänstemännen. Detta visar på likheter med Inga Michaelis resultat om att kvinnor anpassar sig till omständigheterna, vilket är något som understryker att kvinnorna har möjlighet till inflytande, men saknar öppen och erkänd makt, med andra ord en kontrollerad närvaro.

Av intervjuerna kan slutsatsen dras att mycket av makten och tolkningsföreträdet i organisationen bakom projektarbetet låg hos de manliga tjänstemännen, samt att det fanns maktspänningar mellan NRC och de två kommunernas tjänstemän. Maktspillet mellan NRC och kommunerna fanns redan innan projektet Ekologisk omställning av Jakobsårdarna och Britsarvet/Bojsenburg startade. Frågan är om kvinnorna runt Agenda21 var involverade i denna maktkamp, eller om de i och med engagemanget i detta projekt blev olyckligt drabbade av det maktspel som redan pågick?

Att projektbeskrivningen redigerats visade på ytterligare problem. Det framkom att NRC:s representant, som initierat arbetet, inte förklarade för någon i det kvinnliga nätverket varför denna redigering initierats. I detta fall kan anas att den formella stora demokratin (NRC och projektrådet) och den lilla (Agenda 21 och aktörer inom bostadsområdet) hade svårt att mötas.

Av att det kvinnliga nätverket inte informerades om de bakomliggande orsakerna till redigeringen av projektbeskrivningen kan paralleller dras med Steve Lukes tredje makt dimension. Den tredje maktdimension fokuserar intressekonflikter och makt att styra valet av frågeställningar, samtidigt som de dolda konflikterna mellan de med tillgång till makt och de ”utestängda” uppmärksammas. I detta fall var det en som tillhörde nätverket i den övre delen av hierarkin som beslutade att redigeringarna skulle utföras, och valde att inte informera dem längre ner i organisationshierarkin om varför.

I och med att NRC initierat redigering av projektbeskrivningen och NRC samtidigt som de ansvarade för medlen kan här anas att syftet med redigeringen var att få omställningsprojektet att bättre stämma överens med EU:s krav. Det ekologiska omställningsprojektet delfinansieras med EU- medel. Det är vanligt att de som arbetar med projekt som finansieras via EU avkrävs att det fortlöpande arbetet följer den projektansökan som är godkänd inom EU¹⁰. Något som förstärker detta var att i projektet ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg fanns statiska mål, vilket kan försvåra arbetet med att vara ”intagare” av de boendes idéer. För NRC:s del kan anas att EU:s krav var viktiga, och genom det var också det ekologiska omställningsprojektets målformulering viktig. I EU projekt är det viktigt att kunna redovisa uppfyllda mål¹¹. Att det fanns en ”önskan” att forma projekt efter EU:s önskemål kan även ses då en informant, en kvinna aktiv i bostadsområdet, ansåg sig nödgad att forma om sina idéer för att passa in i de ramar som styr arbetets utformning.

Vidare beskrivs att ett av målen i projektbeskrivningen¹² med detta ekologiska omställningsprojekt var att skapa en länk mellan politiker och de boende. Detta projekt skulle vara ett led i skapandet av nya arenor för kontakter mellan politiker och medborgare. Med den perifera roll som politikerna hade vid det aktuella intervjutillfället framgår att detta mål inte har uppnåtts. Detta är något som kan kopplas till Carol Patemans diskussion om att det finns två olika former av politiskt medborgarskap: i det offentliga politiska livet och det privata politiska livet. Att detta projekt mer är inriktat mot det privata livet än det offentliga politiska livet blir tydligt med den åtskillnad som finns mellan de tjänstemän och aktiva inom bostadsområdet som arbetar inom projektet, respektive politikerna.

9.2 Vad var syftet med medborgardeltagandet och hur ska det uppnås?

Projektets fokusering på individernas deltagande i samhällsutvecklingen följer den *kollektivt orienterade demokratin*, vilket enligt Stig Montin ger människorna en utbildning i demokratiskt handlande. I detta projekt är, enligt projektbeskrivningen, den faktiska utbildningsinriktningen koncentrerad till miljöfrågor. Kunskapen om dessa frågor ska emellertid resultera i att människorna engagerar sig i politiska frågor som rör det lokala samhället. Genom projektets inriktning mot att medborgare bör vara aktiva i den politiska debatten och forma medborgarnas gemensamma framtid följer projektet Montins definition av *kollektivt orienterad demokrati*. Sambanden ses speciellt i fallet Borlänge där det uttryckligen står att projektets slutmål var att arbetet ska vara en inkörsport för medborgarna att i framtiden aktivt ta del i samhällsplaneringsfrågor (som till exempel trafikplaneringen i deras närmiljö), samt att projektet ger medborgarnas engagemang en möjlighet till skolning i demokrati.

¹⁰ Enligt muntlig information följer detta ofta med EU-finansierade projekt.

¹¹ Enligt muntlig information följer detta ofta med EU-finansierade projekt.

¹² Vilket specificeras i projektbeskrivningen för Jakobsgårdarna och intervjuerna framkom att det även var aktuellt för Falun.

I projektbeskrivningarna, liksom från de intervjuade tjänstemännen och politikerna, betonades vikten av att inkludera de boende i arbetet med att ställa om bostadsområdena till ekologiskt hållbara och att projektet skulle utformas efter de boendes intressen och idéer. Detta visar att den lilla demokratin uppmärksammas, vilket kvinnoforskare tidigare har kritiserat den etablerade demokratitraditionen för att sakna. I detta projekt tas ett steg mot att inkludera den lilla världen och uppmärksamma vikten av den lilla demokratin. Detta görs dock samtidigt som det i projektbeskrivningen, och i det praktiska arbetet, preciseras vilka områden som bör finnas med i projektet, som till exempel hushållning av värme och el i bostäderna. Det ger ett otydligt budskap, vilket kan vara svårt att praktiskt arbeta utifrån både för tjänstemän och också de boende, samt begränsar det även medborgarnas möjligheter till att forma arbetet efter sina önsknings. I samband med medborgardeltagande i projektbeskrivningen för Jakobsgårdarna nämns begreppet empowerment, som översätts med självmakt (Projekt 3007, s.3). Detta understryker försöken att arbeta för en starkare lokaldemokrati. Men detta begrepp uppmärksammas inte aktivt inom projektet. Det finns med i projektbeskrivningen, men är vagt definierat och på grund av att det inte finns några intentioner att verkligen lägga ner tid och pengar på detta projekt kan anas att detta enbart handlar om retorik och inte ett faktiskt angreppssätt.

I arbetet kan en sammanblandning märkas av uppifrånperspektiv (den stora demokratin) med underifrånperspektiv (den lilla demokratin). En åtskillnad saknas. Ett utgångsläge där de två skiljs åt skulle ha kunnat underlätta projektarbetet. Om detta hade gjorts skulle det lättare gått att förtydliga och möjliggöra ett könsperspektiv, genom att olika samhällsgrupper har olika möjligheter att tillgå makt och inflytande i samhället. Kvinnoforskare har i sin kritik mot den liberala demokratitraditionen påpekat att skillnaden mellan den lilla och den stora demokratin måste diskuteras och att även den privata sfären måste demokratiseras.

Det stod även uttryckt i projektbeskrivningen för Falun att om inte de boende visar något intresse ska uppmärksamheten från de som ansvarar för projektet riktas mot det kommunala bostadsbolaget i området och andra organisationer verksamma i området. De boende tillfrågas inte innan projektet utformas och om de boende inte nappar på de idéer som bjuds vänds uppmärksamheten mot andra aktörer. Detta kan enligt Rune Prefors (mfl) diskussion om snabb, stark och tunn demokrati ses som ett försök till att uppnå en stark demokrati, men som vid det aktuella intervjutillfället mer liknade den snabba demokratin med inriktningen mot en stark organisation och experter, än en dialog med de boende. I detta sammanhang är det svårt att tala om en, för att återknyta till Montins begrepp, kollektivt orienterad demokrati och möjligheter att styra över sin närmiljö när de aktiva i bostadsområdet var styrda av en relativt detaljerad projektplan.

Arbetsformen, med aktiva medborgare som deltar i förandet av sin närmiljö, är inte bara aktuell för att stärka demokratin, utan kan även användas för att lägga ut ”dyr” kommunal verksamhet på kommunens invånare och den ideella sektorn. Det satsas nu pengar på dessa två bostadsområden, områden som har sociala och ekonomiska problem, men det var ingen långsiktig, ekonomisk, satsning från kommunernas håll. Ansvar för att detta projekt ska fortsätta ligger istället till stor del på de boende i området. Detta för att kommunen inte i det löpande arbetet har de medel som nu satsas. Ekonomiska fördelar kan dock vinnas för de engagerade kommunala bolagen, genom den tid och de pengar som läggs på dessa bostadsområden genom frivilligt arbete. En stärkt deltagardemokrati önskas av projektets initiativtagare, samtidigt som arbetet med förändringarna i projektet var nära kopplade till ekonomiska frågeställningar. Detta kan sägas följa utvecklingen av det civila samhället och den frivilliga sektorn, som har formats i Sverige under 1990-talet, med en frivillig sektor som anses kunna vara en resurs i arbetet med att skapa ett starkare demokratiskt samhälle.

I detta projekt har många kvinnor varit aktiva aktörer, alltså aktiva i det offentliga rummet. Det finns en risk att de som, mer eller mindre, ideellt engagerar sig, engagerar sig i ett arbete som tidigare var kommunernas ansvar. Detta genom att kvinnorna blir aktiva i det offentliga rummet, men då delvis som ideell arbetskraft. De, liksom till viss del de i denna studie som befinner sig på den lägre delen av hierarkin i organisationen bakom projektet, får ett tungt ansvar att driva lokala utvecklingsprojekt, men samtidigt har liten beslutanderätt och små möjligheter att påverka förutom inom de ramar som redan satts upp av andra aktörer. Detta kan mer liknas vid enkel än kontrollerad närvaro, för att återknyta till Anna G. Jónasdóttirs begreppsdiskussion.

Finns ett könsperspektiv i projektarbetet?

I den nya samhällsströmningen har i det politiska arbetet inkluderats influenser som uppmuntrar ett mer aktivt medborgardeltagande på den lokala nivån. Dessa ”nya” arbetsformer har i vissa undersökningar visats vara uppskattade av kvinnor (se inledningen s.4f). I det ekologiska omställningsprojektets beskrivning stod att en mobilisering ska göras med ”svaga grupper”. På frågan om vilka människor dessa ”svaga grupper” omfattar svarade både politiker och tjänstemän invandrare, samt ensamstående kvinnor och speciellt invandrarkvinnor. Under intervjuerna då denna fråga ställdes visade sig dock en osäkerhet både hos politikerna och tjänstemännen. Anmärkningsvärt är dock att vare sig i projektbeskrivningen eller under intervjuerna har det kommit fram hur aktörer i det praktiska arbetet ska rikta in sig och har inriktat sig mot de ”svaga”, bland annat gruppen kvinnor.

En tjänsteman på Agenda21 sa även att i detta projekt har man inte arbetat med frågor som rör jämställdhet, utan nu inriktas koncentrationen på andra frågor, gällande i huvudsak miljön. Intressant är här att komma ihåg att i Agenda21:s stadgar står att kvinnors engagemang särskilt ska tas tillvara. Anna G. Jónasdóttir anser att kvinnors intressen grundar sig på kvinnligt politiskt deltagande. Viktigt är, enligt Jónasdóttir, kvinnornas *kontrollerade närvaro*. I detta projekt var inte kvinnorna, som tillhörde gruppen aktiva i bostadsområdena, deltagare i utformandet av det framtida arbetet med bostadsområdena. De definieras dock som en ”svag” grupp, enligt de intervjuade politikerna och tjänstemännen. Av detta framgår att kvinnorna i projektet inte har någon kontrollerad närvaro vid beslutsfattandet.

9.3 Har de boende faktiska möjligheter att påverka beslut angående sin närmiljö?

I Maktutredningen (1990:44, s.13) står att vardagsdemokratin förutsätter att den enskilda individen ska delta i många politiska sammanhang bland annat som boende. Maud Eduards beskriver grundkriterierna för en demokrati såsom att innehållet i besluten ska grundas på folkets önsningar, samt att politik ska formars av aktiva medborgare- de som berörs av politiken. Kvinnoforskare understryker även att om en stat ska kunna kallas demokratisk behöver den privata sfären (lilla demokratin) demokratiseras.

I detta projekt, Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg, var syftet att stärka individernas möjligheter till att påverka sin närmiljö, påverka de frågor som ofta kan klassas som privata. Projektets syfte följer maktutredningens definition av demokrati, lika så Eduards beskrivning av grundkriterierna. Projektet var godkänt av politiker, men har utarbetats och skötts av tjänstemän. Projektbeskrivningen har inte formats utifrån de boendes önskemål. Detta samtidigt som det i projektbeskrivningen fanns relativt detaljerat fastställda

ramar, ger intrycket av att det borde funnits möjligheter att genomföra projektet så att det hade uppfyllt de demokratiska kraven.

Intervjuerna visar emellertid att medborgardeltagandet var en viktig del av projektet och under den tid som projektet har pågått har det mestadels arbetats med att försöka nå människorna i bostadsområdena. Vad som dock framkommit är att medborgardeltagandet begränsats till att innefatta aktiviteter som tjänstemän har att erbjuda och att de boende, i ett senare skede, planeras ta över ansvaret för att driva dessa aktiviteter. Detta har inte gett den enskilde individen några utvidgade möjligheter till att påverka sin närmiljö. Betydelsen av en närmare kontakt mellan de aktiva i bostadsområdena och tjänstemännen markerades genom att det fanns olika förväntningar på projektet från de olika aktörerna, vilket har framkommit genom att de aktiva i bostadsområdena efterfrågade mer synliga fysiska förändringar, medan tjänstemännens arbetsinriktning i första hand var kunskapsimplementering.

Ett problem som tydligt framträdde var den tidsbrist som har präglat projektet. Utgångspunkten var att arbetet med detta omställningsprojekt skulle bedrivas under 18 månader. Detta har inneburit att utrymmet för kontakten med de aktiva i bostadsområdet var begränsat redan från början. Varför innefattar projektet då en arbetsinriktning med medborgardeltagande, och varför är inte inriktningen att arbeta med miljöfrågor utan försök att uppnå en starkare lokaldemokrati? Eventuellt kan detta svaras med att aktörerna aktiva inom projektet (främst tjänstemän) var influerade av de samhällsströmmar som finns med exempelvis den demokratiutveckling som finns mot till en kollektivt inriktad demokrati (jfr med inledningen s. 4ff). Vidare var det Agenda 21 som fick ansvaret att arbeta med det praktiska implementeringsarbetet i bostadsområdena. I Agenda 21's stadgar finns direktiv om att arbetet ska bedrivas med ett underifrånperspektiv, alltså utifrån medborgares önsningar och idéer.

Det är trots allt möjligt att resultatet av projektarbetet, som det stod i projektbeskrivningen, kan resultera i att de boende i framtiden engagerar sig i andra politiska frågor som rör de två bostadsområdena. Projektet är inte avslutat och möjligheter finns att fler blir engagerade och "lär sig" hur de kan engagera sig i den lilla demokratin. För att anknyta till Rune Premfors (mfl) begrepp, kan ett brett medborgardeltagande leda till en *stark demokrati*. Idag har det lokala arbetet mer drag av vad Premfors kallar snabb demokrati.

Med tanke på att det fanns brister i organisationen bakom projektet, som exempelvis kontakten mellan aktörerna var bristfällig, kan dock förväntningen att mobilisera de boende och speciellt kvinnor ifrågasättas. Hur kan en mobilisering av de boende ske när organisationen bakom som ska leda mobiliseringen inte är väl fungerande i detta avseende?

Finns det skillnader i kvinnors och mäns möjligheter att påverka?

I projektplanen var aktiviteterna och de lokala områdena reglerade i detalj och det fanns få möjligheter för lokala initiativ av de människor som förväntades bli mobiliserade. En målgrupp var kvinnor (vilka definieras som en av de svaga grupperna i samhället), men varken i planen för aktiviteter eller i implementeringen fanns någonting sagt eller gjort relaterat till kvinnorna som bor i området. På gräsrotsnivå utfördes arbetet med att utbilda, mobilisera och skapa nätverk bland de boende av kvinnor som var anställda för att implementera Agenda 21.

Genom intervjuerna med tjänstemännen och politikerna framgår att det inom utvecklingsprojektet saknats en förankring i den *stora demokratin*. Projektet har blivit

godkänt av politiker, men politikernas aktiva engagemang har uteblivit. Detta antyder att projektet haft ett högst begränsat formellt politiskt utrymme i respektive kommun. Viktigt att komma ihåg är som Maria Oskarsson understryker, att det formella politiska arbetet innefattar mer makt än det ideella arbetet som organiseras vid sidan av det formella. Det är även på den kommunpolitiska arenan som många kvinnor finns idag. Kvinnor finns som politiker, men kan som i detta exempel saknas på beslutsfattande position på tjänstemanna nivå.

Kvinnor arbetade både som tjänstemän och aktiva i bostadsområdet. Den verkliga makten och tillgången till inflytande så som projektet varit organiserat, har legat hos NRC:s projektråd, som samtidigt utgör ett nätverk bestående av huvudsakligen män på en högre nivå i projektets hierarkiska struktur. Kvinnornas roll i projektet var mer att fungera som utförare än beslutsfattare. Att utmana det manliga nätverket i NRC:s projektråd var svårt både för de kvinnliga tjänstemännen och de kvinnor som på andra sätt verkade inom respektive bostadsområde.

Detta visar en bild av att kvinnor har ett begränsat utrymme vad gäller utformandet av projektet, vilket enligt projektbeskrivningen skulle utgöra en viktig del. Detta följer mer Anna G. Jónasdóttirs definition av *enkel närvaro* än definitionen av *kontrollerad närvaro*. Frågor som har växt fram är: var detta projekt ett sätt att exploatera kvinnors aktivitet och arbete på lokalnivå, och var därmed uttalanden om stärkt demokrati i huvudsak retorik?

Kritik som kan föras fram mot detta projekt var att det saknar koncept som makt och underordning. Med ett projekt som är inriktat mot att stärka den lilla och den stora demokratin kan en diskussion föras om den aktuella maktfördelningen mellan de samhällsgrupper som projektet riktar sig mot, borde medföra för projektets utformning. En liknande diskussion om inflytande och maktfördelning inom projektorganisationen kan även önskas.

10. Slutdiskussion

Olof Petersson mfl skriver att ”Tre ingredienser är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle. Demokratin behöver goda institutioner, goda ledare och goda medborgare” (Petersson mfl 1998. s.9).

I projektet *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg* försökte främst tjänstemän ”skapa” goda medborgare. Goda medborgare som i detta fall innebär de som engagerar sig i och intresserar sig för sitt närområde. Det gavs ett begränsat utrymme för de boende i områdena Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg att agera och arbeta för sitt närområde. Av detta kan man dra slutsatsen att ett av målen med projektet, vilket var att understödja en demokratiskutveckling genom ett ekologiskt omställningsarbete, inte uppfylldes. Projektet var styrt av tjänstemän och det kan anas att det utrymme som ges till medborgardeltagande mer har handlat om att legitimera tjänstemännens beslut.

Kvinnorna fanns som aktiva aktörer i detta lokala utvecklingsprojekt, men som ”praktiker” mer än beslutsfattare. De kvinnor som var aktiva i bostadsområdena hade inte någon representativ förankring på den beslutsfattande nivån. Projektets inriktning har varit koncentrerad till den privata sfären och den lilla demokratin. Men då syftet med projektet var att stärka den lokala demokratin och skapa kontakt mellan de förtroendevalda och de boende i bostadsområdet finns fördelar med en mer tydlig förankring bland politikerna (och den stora demokratin). Det är trots allt där mycket av den politiska makten finns.

Att engagera de boende i frågor som rör deras närmiljö är inte en lätt uppgift. Robert Putnam diskuterar regionala förutsättningar för en utveckling av demokratin och skriver i boken *Making Democracy Work* om vikten av ett socialt kapital. ”Building social capital will not be easy, but it is the key to making democracy work” (s.185). Enligt Putnam är ett civilt samhälle med lång historisk förankring viktigt för en demokrati. Han nämner att i dag byggs demokratin delvis på nätverk av medborgarengagemang, vilket innebär ett arbete som kan ta många år. Ur Putmans slutsatser kan anas att ett projekt med en bättre förankrad deltagardemokrati som mål medför ett svårt, men viktigt och långsiktigt arbete (Ibid, s.181ff).

Intressant var att se att kvinnor var engagerade i projektet *Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg*, och projekt liknande detta. Förutom utvecklingsprojekt inriktade mot ett ökat medborgardeltagande och förändringar av traditionella politiska system, har fokus under 1990-talet även riktats mot det civila samhället och den frivilliga sektorn, vilka båda har setts som alternativa politiska verksamheter. Den frivilliga sektorn anses kunna vara en resurs i arbetet med att skapa ett starkare demokratiskt samhälle. Frågan är vad kvinnornas engagemang leder till? I detta projekt saknade kvinnor till viss del en kontrollerad närvaro. Men vad händer i framtiden, då den tycks bjuda på många liknande lokala demokratiprojekt, vilka tycks tilltala kvinnor? Kan denna utveckling möjligtvis leda till förändrade villkor för kvinnor inom det politiska arbetet?

11. Källförteckning

Tryckta källor

Agenda 21- en sammanfattning (1993): Informationsskrift från Miljö och naturresursdepartementet. Stockholm; Regeringskansliets offsetcentral

Amnå, Erik, 1995, *Ideella verksamheter - förutsättningar, organisering och betydelse*. Ds 1995:30.

Blom, Agneta P, 1994, "Plugga demokrati" i *Demokrati i våra händer*. Stockholm: Landstingsförbundet/Svenska kommunförbundet.

Boverket, 1998, *Vem bestämmer, om medborgarinflytande och kommunalplanering*.

Boverket 1996:4, *Hela samhället. Jämställdhetsaspekter på fysisk planering och byggd miljö*.

Bergqvist, Christina, 1994, *Mäns makt och kvinnors intressen*. Stockholm: Stockholms universitet.

Carlsson, Lars, 1993, *Samhällets oregellighet*. Stockholm: Symposion Graduale.

Dahl, Robert, 1957, "The Concept of Power", i *Behavioral Science*, nr 2, s.201-215

Eduards, Maud/Gustafsson, Gunnel/Jonasdóttir, Anna, 1989, "Könsmakt i nationalstaten" i *Kvinnors makt och inflytande*. Stockholm: Jämfo-rapport (delegationen för jämställdhetsforskning) nr 15.

Eduards, Maud, 1991, "Att studera politik ur ett könsperspektiv" i *Statsvetenskapligtidskrift* nr3, s.207-221.

Eneroth, Bo, 1987, *Hur mäter man "vackert"?* *Grundbok i kvalitativ metod*. Stockholm: Akademitlitteratur.

Gaventa, John, 1987, "Makt och deltagande" i Petersson, Olof, *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

Hedlund, Gun, 1996, *Det handlar om prioriteringar. Kvinnors villkor och intressen i lokal politik*. Örebro studies 14 (Akademisk avhandling framlagd vid Göteborgs Universitet som nr 35 i serien Studier i politik/Göteborgs Studies in Politics).

Held David, 1987, *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Hernes, Helga Maria, 1982, *Staten- kvinnor ingen adgang?* 3:dje upplagan. Oslo: Universitetsförlaget.

Holmberg, Carin/Lindholm, Margareta, 1991, "Feministisk teori" i Månsson Per (red), *Moderna samhällsteorier*. Traditioner, riktningar, teoretiker. Stockholm: Prisma. 3:dje upplagan.

- Holmberg, Sören, 1999, "Representativ demokrati" i *Representativ demokrati*, SOU 1999:64.
- Holme, Idar/Solvang, Bert, 1991, *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Jónasdóttir, Anna G., 1988, "Kön, makt, politik. Sammanfattning av en pågående teoriutveckling om grundvalarna i det formellt jämlika samhällets mansvälde" i *Feminism och Marxism. En förälskelse med förhinder*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Jónasdóttir, Anna G., 1994, *Why Women are oppressed*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lukes, Steven, 1974, *Power. A Radical View*. London: Macmillan.
- Lundquist, Lennart, 1999, "Hotet mot den politiska demokratin" i *Demokrati och medborgarskap*. SOU 1999:77.
- Länsstyrelsen Dalarna, 1997, *Med förenade krafter mot år 2007. Gemensam strategi för Dalarnas län*. Falun.
- Merriam, Saran, 1994, *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Miljöprogram Lokal Agenda 21*, Antaget av kommunfullmäktige 1995-03-09. Falu kommun.
- Michaeli, Inga, 2000, *Bland eldsjälar och gränsgångare. Agenda 21 som mobiliseringsarbete i två kommuner*. Slutrapport från projektet "Kvinnor, miljö och kommunalplanering". Uppsala: Institutet för bostadsforskning- Uppsala Universitet.
- Montin, Stig, 1993, *Radikala organisationsförändringar i kommuner och landsting*. SOU 1993:73.
- Montin, Stig, 1997, "Finns det någon kommunal folkstyrelse?", i *Demokrati i en ny tid*. Ds 1997:35.
- Montin, Stig, 1998, *Lokala demokrati experiment - exempel och analyser*. SOU 1998:155
- Olsson, Jan, & Montin, Stig, 1999, *Demokrati som experiment, försöksverksamhet och förnyelse i svenska kommuner*. Örebro: Novemus- Örebro Universitet.
- Oskarson, Maria/Wängnerud, Lena, 1995, *Kvinnor som väljare och valda*. Lund: Studentlitteratur.
- Oskarson, Maria, 1999, "Kvinnors politiska medborgarskap i tre välfärdsstater" i *Demokrati och medborgarskap*. SOU 1999:77
- Pateman, Carol, 1989, *The Disorder of Women*. Cambridge: Polity Press.
- Peterson, Olof (red), 1987, *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Petersson, Olof, 1991, *Makt. En sammanfattning av maktutredningen*. Stockholm: Allmänna Förlaget.

Petersson, Olof mfl, 1998, *Demokrati och medborgarskap*. Demokratirådets rapport 1998. Stockholm: SNS Förlag

Pettersson, Henry, 1997, "Från pionjärer till eftersläntare" i Blom P., Agneta, & Jan Olsson (red), 1997:35, *Demokrati i en ny tid. Nio uppsatser om ett samhälle i förändring*. Ds 1997:35.

Philips, Anne, 1991, *Engendering Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Pinel, David, 1993, *The Municipal Agenda 21 Process in Dalarna County, Sweden*. Arbetsrapport. Falun: Dalarnas forskningsråd.

Premfors, Rune/Sandqvist Jonas/Sanne, Marika, 1994, *Demokrati i storstad. Stadsdelsnämnder i Stockholm*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Putnam, Robert D., *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton; Princeton University Press.

Schumpeter, Joseph. A., 1943, *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Unwin

Siim, Biite, 1999, Feministiske perspektiver på demokrati og medborgerskab i Demokrati och medlemskap. SOU 1999:77.

SOU 1996:162, *På medborgarnas villkor- en demokratisk infrastruktur*.

SOU 1990:44, *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport.

SOU 1987:19, *Varannan damernas*.

Otryckta källor

Berg, Per E O, 1998, *Boende och industri: två förslag till pilotprojekt*, 1998-10-07. Skrift till NRC: projektrådsmöte.

Projekt 3006, Ekologisk omställning av Britsarvet/Bojsenburg. Projektbeskrivning 1999-04-11, NaturResursCentrum Dalarna

Projekt 3007, Ekologisk omställning av Jakobsgårdarna. Projektbeskrivning 1999-04-11, NaturResursCentrum.

www.nrc.se/urban_pilot.html

www.viron.se

Intervjuer

Under hösten 1999 gjordes intervjuer med sex tjänstemän, tre politiker och sju stycken aktiva inom bostadsområdena Bojsenburg och Britsarvet i Falun, samt Jakobsgårdarna i Borlänge.

Utdrag ur karta. Falu kommun.

Bostadsområdena Bojsenburg och Britsarvet som ingår i studien.

Frågor till politiker och tjänstemän

1. Bakgrundsfrågor

Vilken roll har du i projektet?

Hur länge har du varit involverad?

2. Om projektet

Vilka har du kontakt med inom projektet? (ex tjänstemän, politiker, boende)
På vilket sätt och hur ofta upprätthålls den kontakten?

Vad är målet med projektet tycker du?

Hur tycker du arbetet med projektet har fungerat?

Är det delar som fungerat bättre/sämre än andra?

3. Medborgardeltagande

I projektbeskrivningen står det att detta projekt ska involvera de boende, vad tycker du om det?

Varför bör de boende inkluderas i projektarbetet?

Hur vill du inkludera de boende i projektarbetet?

Vilka grupper bör nås?

Det nämns även att utsatta grupper ska man arbeta med för att få dem involverade i arbetet, hur ser du på det? (Vilka är de "utsatta grupperna"?, Hur kan man arbeta för att inkludera dem?, Varför ska man inkludera dem?)

4. Kan du nämna andra jag kan intervjua?

Frågor till personer aktiva i bostadsområdena Jakobsgårdarna och Britsarvet/Bojsenburg

1. Om projektet

Hur startades detta (del)projekt upp?

Vad är syftet med verksamheten?

Hur länge har projektet varit i gång? (Hur länge ska det pågå?)

Hur många är ni inom gruppen?

Hur ofta träffas ni inom gruppen?

När ni träffas vad gör ni då?

Vad har ni för framtidsplaner?

Arbetar ni tillsammans med andra organisationer/annan verksamhet på/utanför bostadsområdet?

Arbetar ni tillsammans med kommunala representanter ex. Agenda 21?

Personligt engagemang

Hur och varför blev du engagerad i detta projekt?

Vilka har du personligen kontakt med inom projektet?

Vad har fungerat bra/mindre bra?

3. Medborgardeltagande

I detta projekt ska de boende involveras, vad tycker du om det?

Hur skulle du helst se att de boende engagerades i projektet? Vilka grupper bör nås?

Hur tycker du att det fungerar att försöka involvera de boende i arbetet?

Det nämns även att utsatta grupper ska man arbeta med för att få dem involverade i arbetet, hur ser du på det?

Vilka är de utsatta grupperna?

Hur kan man arbeta för att inkludera dem?, Vad "vinner" man på att inkludera dem?

4. Andra jag kan intervju?